

मैले

बोल्नुपर्छ

आचे, बुरुन्डी, मिन्दनाओ र
नेपालका पूर्व महिला लडाकुका
आवाजहरू

प्रकाशक

बर्गहोफ फाउन्डेशन

फाल्गुन, २०७६

आइएसबीएन : ९७८-३-९४९५९४-४७-८

सर्वाधिकार सुरक्षित

Berghof Foundation Operations gGmbH

Lindenstraße 34

10969 Berlin

Germany

www.berghof-foundation.org

March 2020

All rights reserved.

CITATION

“I Have to Speak” – Voices of Female Ex-Combatants from Aceh, Burundi, Mindanao and Nepal. Edited by Evelyn Pauls with Tripani Baijali, Alabai Buisan Mikunug, Gypsy Queen Buisan Sumampao, Grace Nitunga, Lila Sharma, and Salawati S.Pd. Berlin: Berghof Foundation. 2020.

सम्पादन

हिलारी क्रोवे

Design and layout: AMBERPRESS, Katja Koeberlin, Gosia Warrink

जीआईजेटको सहयोगमा

यो प्रकाशनमा राखिएका सूचना र धारणाहरू सहभागीहरूको हो र यसले बर्गहोफ फाउन्डेशन, जीआईजेट, सीईडीएसी र नेपाल पिसबिल्डिङ इन्सिएटिभको आधिकारिक धारणाको प्रतिनिधित्व गर्दैन।

सलावती एस पिडीं हाल बान्दा आचेमा शिक्षिकाको रूपमा कार्यरत छिन् । उनी यो भन्दा पहिले आचे महिला लिग (एलआईएनए) मा कार्यरत थिइन् । शान्ति सम्झौतापछि र पुनर्स्थापनाको चरणमा उनले महिला लडाकुहरूसँगको सामीप्यमा रहेर काम गरेकी थिइन् । उनले राजनीतिक सहभागिताको विषयमा भएको तालिमको निरीक्षण, राजनीतिक दलको निर्माण र नीति निर्माण प्रक्रियामा महिलाको समावेशिताका लागि काम गरेकी थिइन् । उनले २ वर्षको अवधिमा ३०० महिला पूर्व लडाकुहरूलाई तालिम दिएकी छिन् । सलावतीले साहित्यमा स्नातकोत्तर गरेकी छिन् र हाल आचेको पूर्व द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्रमा शिक्षिकाको रूपमा काम गर्छिन् ।

ग्रेस नितुंगा बुरुन्डीकी हुन् । उनीसँग डीडीआर प्रक्रियामा लामो समय काम गरेको अनुभव छ । विशेषगरी सीईडीएसीसँगको कामको माध्यमबाट पूर्वलडाकु महिला र बुरुन्डीमा महिला आबद्ध सशस्त्र समूहको पुनर्स्थापनामा उनको राम्रो अनुभव रहेको छ । उनी युद्धको समयमा र युद्धपछिको अवधिमा हुने महिलाको भूमिकामा पनि रुची राख्छिन् । साथै उनीहरूको आर्थिक र मनोवैज्ञानिक पुनर्स्थापनामा पनि रुची राख्छिन् । ग्रेसले लाइट युनिभर्सिटी अफ बुजुमबुराबाट नर्सिङमा स्नातक गरेकी छिन् ।

अलाबाई बुइसान मिक्नुड एक प्रशारण पत्रकार र फिलिपिन्सको कोटाबाटो सहरमा रहेको रेडियो मिन्दनाओकी पूर्व कार्यक्रम सञ्चालिका हुन् । उनी प्राविधिक लेखन र समाचार रिपोर्टिङको बारेमा पढाउँछिन् । अलाबाई हाल बार्ममा रहेको नयाँ स्थानीय सरकार बाङसामोरो ट्रान्जिसन अथोरिटीको मातहतमा स्वायत्त क्षेत्र विधायकी कर्मचारी अधिकृत छैटौँ तहमा काम गर्छिन् । यो संस्थाले राजनीतिक रुपान्तरण र मानवीय सहयोगको क्षेत्रमा काम गर्दै आएको छ । उनले आमसञ्चार र अंग्रेजीमा स्नातक तहसम्मको शिक्षा हासिल गरेकी छिन् । अलबाईले कोटाबाटो सिटी रेडियो प्रशारकहरूमा भाषाको दिग्गजता विषयमा शोधपत्र समेत लेखेकी छिन् ।

जिप्सीक्वीन बुइसान सुमाम्पाओमिन्दनाओकी एक स्वतन्त्र फोटोग्राफर हुन् । उनले पोर्ट्रेट, ल्यान्डस्केप र घटना सम्बन्धी फोटोग्राफीमा विशेषज्ञता हासिल गरेकी छिन् । उनी मुसाफिर फिल्म कोटाबाटोकी सक्रिय सदस्य हुन् र

फोटोग्राफी, फिल्म र जनसम्पर्कमा रुची राख्छिन् । उनले तीन वर्षसम्म लगातार सर्वोत्कृष्ट फोटोग्राफी पुरस्कार प्राप्त गरेकी छिन् । उनी विद्यार्थी प्रकाशन इन्स्टिचुटको पूर्व समाचार सम्पादक पनि हुन् । उनले सञ्चार विषयमा स्नातक गरेकीछिन् र हाल स्नातकोत्तर पूरा गर्ने अवस्थामा पुगेकी छिन् ।

लीला शर्मा १० हजारभन्दा बढी सदस्य भएको नेपालको पूर्व पिपल्स लिबरेशन आर्मी वुमन फाउन्डेशनकी प्रमुख हुन् । माओवादीको पीएलएमा उनी पूर्व बटालियन कमाण्डर थिइन् । यो पीएलएमा महिला लडाकुको उच्च मध्येको एक पद हो । युद्धको समयमा उनलाई वरिष्ठ माओवादी नेताहरूलाई सुरक्षा दिने जिम्मेवारी तोकिएको थियो । यसैबाट उनी एक महिला अनुहारको रूपमा उदाइन् ।

त्रिपानी बैजाली रोल्पामा नेपाल पिसबिल्डिङ इन्सियटिभको जिल्ला संयोजकको रूपमा काम गर्छिन् । उनी सामाजिक अभियन्ता र नेपालको पिपल्स लिबरेशन आर्मीको पूर्व लडाकु हुन् । उनी १९९८ मा पिपल्स लिबरेशन आर्मीमा प्रवेश गरेकी थिइन् र माओवादी र नेपाल सरकारले २००६ मा शान्ति सम्झौता गरेको समयमा बटालियन भाइस कमाण्डर थिइन् ।

एभलिन पाउल बर्गहोफ फाउन्डेशनमा अनुसन्धानकर्मी हुन् । उनको अनुसन्धान द्वन्द्वमा महिलाको भूमिका, पूर्व लडाकुको पुनर्स्थापना र सहभागितामूलक विधिमा आधारित रहेको छ । एभलिनले लन्डन स्कुल अफ इकोनोमिक्स एन्ड पोलिटिकल साइन्सबाट विद्यावारिधि हासिल गरेकी छिन् । यो म्यानमार र सियरा लिओनमा द्वन्द्वपछिको समयमा बाल सैनिकको अन्तर्राष्ट्रिय वकालत गर्ने विषयमा केन्द्रित रहेको छ । यसका अतिरिक्त उनले युनिभर्सिटी अफ अक्सफोर्डबाट इन्टरनेशनल रिलेसनमा एमफील गरेकी छिन् । उनले युनिभर्सिटी अफ म्यानहीमबाट राजनीतिशास्त्रमा स्नातकसमेत गरेकी छिन् ।

यो परियोजनाका लागि अनुसन्धानकर्मीहरू उपलब्ध गराएको र फिल्मबनाउन र अनुभवलाई राम्रो बनाउनका लागि अनुसन्धान तालिमप्रदान गरेकोमा सेन्टर फरट्रेनिङ एन्ड डेभलपमेन्ट एक्स कम्ब्याटेन्ट (सेडाक), बाटडाबांगा फाउन्डेशन फर पीस एन्ड डेभलपमेन्ट एडभोकेट्स, नेपाल पिसबिल्डिङ इनिशियटिभ र सादिया मारहबनप्रति आभार व्यक्त गर्दछौं ।

परियोजनाका लागि सिर्जनशील दृष्टि, प्रतिबद्धता र उत्साह प्रदान गर्नुका साथै ४० घण्टासम्म धैर्य गरेकोमा जुआन क्यामिलो क्रुज ओरेगोलाई धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

महिलाको आवाजलाई यो प्रकाशनको केन्द्रमा राख्नका लागि सुनिश्चित गरेकोमा बर्गहोफका साथीहरूभेरोनिक डुडोउट, बिट्रिक्स अस्टिन, मारिया कुपर्स, चार्लोटे फाल्टास, नोराड टेबल र द्वन्द्व व्यवस्थापन अनुसन्धान टोलीलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

विषयसूची

परिचय/परियोजना/पृष्ठभूमि	८
अन्तर्वार्ता : सिन्धिया	१६
लाडाईको मार्ग	२२
द्वन्द्वमा जीवन	२८
अन्तर्वार्ता : आचेकी दर्यानी	३४
युद्धमा महिला	३८
अन्तर्वार्ता : नेपालकी ओन्सरी	४२

अन्तर्वार्ता : नेपालकी हेमा

४६

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन
(शान्ति सम्झौता, पुनर्स्थापना र मेलमिलाप)

५०

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन
(परिवार, काम, माया, समुदाय, फिर्ती)

५४

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन
(आघात, स्वास्थ्य)

५८

अन्तर्वार्ता : मिन्दनाओकी ग्लोबे

६४

अन्तर्वार्ता : बुरुन्डीकी क्रिस्टेला

६८

सुभाष र भविष्य

७२

शब्द र यसका विस्तारित रूप

८०

परिचय

यो पुस्तिकाले द्वन्द्वका केही लुकेका र बिर्सिएका आवाजलाई सशक्त पार्न खोजेको छ । विविध राजनीतिक, धार्मिक, जनजातीय र राष्ट्रिय पृष्ठभूमिबाट आएका पूर्व महिला लडाकुका यी कथाले सशस्त्र द्वन्द्वमा महिला र उनीहरूको अनुभवलाई दिगो शान्तिका लागि गम्भीर रूपमा लिइएको देखाएको छ ।

यी उनीहरूले एकअर्कालाई भनेका उनीहरूकै कथाहरू हुन् । ६ पूर्व लडाकु महिलाले संकलन गरेका कथाहरूले उनीहरूले आन्दोलनमा जानुका कारण, युद्धमा महिल(को रूपमा उनीहरूको भूमिका र शान्ति स्थापना भएपछि उनीहरूको जीवन कसरी प्रकट भयो भन्ने प्रतिबिम्बित गरेको छ । यो उनीहरूको मित्रता र सौहार्दता, जीवन र मृत्यु, उनीहरूको दृढता र लडाइँ र युद्धपछि जीवनको पुनर्स्थापना र शान्तिपूर्ण विधिबाट संघर्षलाई निरन्तरता दिने कथा हो ।

यी कथाहरू सहभागितामूलक अनुसन्धान परियोजनाको नतिजा हो, जसले युद्धको समयमा सशस्त्र द्वन्द्वपछि पूर्व महिला लडाकुहरूको वास्तविक अनुभवको प्राथमिक ज्ञान संकलन गरेको छ । यसले गैरराज्य सशस्त्र समूहको सदस्य भएका महिलाले सिकेका विभिन्न किसिमका चुनौती, अवसर र पाठको विश्लेषण गरेको छ । यो समूहले शान्ति सम्भौतामा हस्ताक्षर गरेको थियो र १० देखि २० वर्ष अगाडि सैन्य वियोजन भएको थियो । यो समयलाई आधार मान्ने हो भने महिला लडाकुहरूको कथा आज पनि त्यस्तै हुने थिएन, जुन द्वन्द्व लगत्तैको अवस्थामा थियो । शान्ति र पुनर्स्थापना प्रक्रिया, अन्तर्राष्ट्रिय संलग्नता र राजनीतिक अवस्थाको विकासक्रमको सन्दर्भमा उनीहरू प्रभावित भएका छन् र महिलाको जीवनमा खुलापन देखिएपछि बलिया भएका छन् ।

सशस्त्र समूह भंग भएपछि आचे (इन्डोनेसिया), मिन्दनाओ (फिलिपिन्स), नेपाल र बुरुन्डीमा ६ वटा स्थानीय अनुसन्धानकर्ताहरूले अनुसन्धान र प्रमाणिकरणको प्रक्रियामा सक्रिय भूमिका निर्वाह गरेका छन् । ४३ महिलाहरूले अनुसन्धानकर्मीहरूसँग आ नो कथा सुनाएका छन् र उनीहरू सबैलाई यो पुस्तिकामा समावेश गरिएको छ ।

अनुसन्धानकर्मीहरूले बनाएको नमुना प्रश्नहरूबाट फरक विषयगत खण्डहरूको परिचय दिइएको छ । बर्गहोफ फाउन्डेसनको गैरराज्य सशस्त्र समूह सम्बन्धीकार्यलाई अनुसरण गर्दै पूर्व महिला लडाकुहरूले आ नो सकारात्मक र नकारात्मक अनुभवहरू नीहरूको समाजभित्र, अन्य द्वन्द्व प्रभावित सन्दर्भ र अन्तर्राष्ट्रिय नीति निर्माताहरू बीचमा विश्लेषण र साभा गर्ने इच्छा व्यक्त गरेका छन् । २०१८ को अक्टोबरदेखि जीआईजेटको सहयोग र स्थानीय साभेदार संगठनहरूको सहकार्यमा हामीले यी पूर्व महिला लडाकुलाई उनीहरूका साथीहरूसँगको भिडियो अन्तर्वार्ता रेकर्ड गर्न र यसको नतिजा पृथक अवस्थाबाट आएका अन्य महिला लडाकुमाथि पुऱ्याउन सहयोग गरेका छौं ।

धेरै शान्ति प्रक्रियाहरूले गैरराज्य सशस्त्र आन्दोलनलाई राजनीतिक पुँजी दिलाउने र युद्धपछिको शक्ति-बाँडफाँड तथा चुनावी प्रक्रियाहरूको माध्यमबाट सरकारमा पनि प्रवेश गराउने भएकाले प्रक्रियाहरू गैरराज्य सशस्त्र आन्दोलनका लागि सही सावित भएका छन्। यद्यपी, यी समूहका महिला सदस्यहरू (जसले ३० प्रतिशत हिस्सा ओगट्छन्) लाई पुरुष समकक्षीबाट प्रायः पाखा लगाइएको हुन्छ। परिणामस्वरूप महिलाहरू घरेलु काममै फर्काइन्छन् तथा लैंगिक पारम्परिकभूमिका मान्नका लागि प्रोत्साहित गरिन्छन्, जबकी पुरुष भने युद्धपछिको नेतृत्व तहमा सक्रिय भूमिकामा स्थापित हुन्छन्। विभिन्न राजनीतिक, सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक अवस्थाका कारण यी महिलाहरूले द्वन्द्वको समयमा प्राप्त गरेको ज्ञान-विधिहरू प्रयोग गरी द्वन्द्व रुपान्तरण र शान्तिनिर्माणमा रचनात्मक योगदान पुऱ्याउने वास्तविक अवसर

गुमाउन पुग्छन्। द्वन्द्व र त्यसपछिको समयमा महिलाप्रति हेरिने तरिका र उनीहरूलाई गरिने चित्रणले भावि शान्ति प्रक्रियामा प्रभाव पारेको हुन्छ। यदि महिलाहरूलाई मुख्यतः द्वन्द्व पीडितको रुपमा हेरिएको थियो भने युद्धपछिको पुनर्स्थापना र मेलमिलापका प्रयासहरूमा द्वन्द्वको समयमा महिलाका लागि लडिएका कतिपय मुद्दाहरू जस्तै लैंगिक सम्बन्धको रुपान्तरणलाई थाति र ाखेर उनीहरूलाई पीडितको रुपमा सम्बोधन गर्न आवश्यक हुन्छ। यसले अधिकांश महिलाको आवश्यकता र मागहरू सम्बोधन नहुने अवस्थाको सृजना गर्न सक्छ। युद्धको रोकथाम गर्न र दिगो शान्तिलाई बढावा दिनका लागि महिला द्वन्द्वमा के कसरी आबद्ध भए र त्यहाँ कस्तो सहभागिता जनाए भन्ने बारेमा सूक्ष्म चित्रण गर्नु आवश्यक हुन्छ।

आचे

२० औं शताब्दीसम्म सुल्तानको राज्यको रुपमा स्वतन्त्रता कायम गरेको आचेको औपनिवेशिक शक्तिको विरुद्धमा लडेको लामो इतिहास छ । सुरुमा डच, त्यसपछि जापानी र जकार्ताको केन्द्रीय सरकारविरुद्ध आचेले लडेको थियो । सन् १९७० को दशकमा इस्लामिक स्वतन्त्र आचे आन्दोलन (गेराकान आचेमेडेका-जीएएम) स्थापना भएको थियो र यसले २००५ सम्म लगातार स्वतन्त्रताका लागि लडेको थियो । कैयौं शान्तिवार्ता असफल भएको परिप्रेक्ष्यमा २००४ को विनासकारी सुनामीपछि जीएएमले एकपक्षीय रुपमा युद्धविरामको घोषणा गर्‍यो । यसले जीएएम र इन्डोनेसियाली सरकार दुवैलाई वार्ताको टेबुलमा ल्यायो । २००५ मा हेलसिन्कीमा भएको शान्ति सम्झौता हस्ताक्षरले आचेलाई विशेष स्वायत्त क्षेत्रको रुपमा स्थापित गर्‍यो । यसले स्थानीय दलहरू स्वायत्त शासनको स्थापना साथै आचेमा रहेको प्राकृतिक स्रोतको धेरैजसो राजस्व लिन सक्ने व्यवस्था गर्‍यो ।

जीएएमको सदस्यतामा महिलाको प्रतिनिधित्व एक तिहाई भयो र उनीहरू मध्ये धेरैजसोले अल-फिमेल इनोड बाली बटालियनमा सेवा गरे । द्वन्द्वमा महिला लडाकुले सक्रिय भूमिका निर्वाह गरेपनि शान्ति वार्तामा उनीहरूको चासोको विषयको सम्बोधन भएनर २००५ को हेलसिन्की सम्झौतामा महिलाका लागि कुनै व्यवस्था गरिएन । आचेमा जीएएमको राजनीतिक दलको रुपमा सफल रुपान्तरण भएतापनि शान्ति सम्झौता कार्यान्वयनमा महिला सदस्यहरूको चासो र खेद रहेको विषयलाई व्यापक रुपमा अलग्ग्याइयो । द्वन्द्व अन्त्य भएको १५ वर्षपछि प्रान्तीय संस्थामा महिलाको कोटा ३० प्रतिशत छुट्याइएको छ । यद्यपी आचेको राजनीतिक धरातलमा महिलाहरू अभैपनि समावेश गरिएका छैनन् । हाल ८९ संसदीय स्थानमा केवल १२ अर्थात् १३.५ प्रतिशतमात्रै महिलाको प्रतिनिधित्व रहेको छ ।

वुरुन्डी

नेपाल

आचे

मिन्दनाओ

बुरुन्डी

१९६२ मा बेल्ट्जियमबाट स्वतन्त्रता प्राप्त गरेपछि बुरुन्डीमा अर्को ३० वर्षसम्म तुत्सी अल्पसंख्यकले शासन गर्‍यो । तर, त्यतिनै बेला हुतु समुदाय विपक्षीमा जबर जस्त रुपमा खडा भयो । विभिन्न समयको हिंसात्मक उतारचढावले १९९३ मा गृहयुद्ध नै भयो । सीएनडीडी-एफडीडी र (पालिपेहुतु) एफएनएल महत्वपूर्ण हुतु विद्रोहीको रुपमा स्थापना भयो । यसले तुत्सी वर्चस्व रहेको सेनाको विरुद्धमा लड्यो । दुवै समूह आंशिक रुपमा बाध्यकारी सेना भर्तीमा निर्भर रहे जसमा महिलाहरूको दूलो समूह बिना इच्छानै लाग्नु परेको थियो । सन् २००० को अरुसा सम्झौताले युद्धोत्तर बेसलाइन तयार गर्‍यो । सीएनडीडी-एफडीडीले २००३ मा शान्ति सम्झौतामा हस्ताक्षर गरे र २००५ मा नयाँ संविधान पारित भयो । गृहयुद्धको अन्त्य भयो । साना समूहहरू र सीएनडीडीसँग छुट्टिएको समूह जस्तै एफएनएल रएफएनएल-इकान्जा पनि प्रक्रियामा आयो । दुई डीडीआर प्रक्रियाहरू सञ्चालनमा ल्याइयो । उक्त प्रक्रियामा प्रवेश गर्नका लागि हतियार बुझाउनु पर्ने प्रावधान रहेकाले केही महिला लडाकुहरूले मात्रै बुझाउन सके, यद्यपि उक्त प्रक्रियामा सहभागी हुनेमध्ये १५ भने प्रतिशत महिलाहरूनै थिए ।

२००५ मा संसदीय चुनावमा विजयी भएपछि सीएनडीडी-एफडीडीले विद्रोही गतिविधिबाट राजनीतिक दलमा रुपान्तरण भयो र हालसम्म ऊ सरकारमा रहँदै आएको छ । एफएनएले २००८ मा राजनीतिक पार्टीमा रुपान्तरण हुनुपूर्व सैन्य संघर्षलाई निरन्तरता दियो । यद्यपि उसले थोरैमात्र चुनावी सफलता पायो । २००५ को जनमत-संग्रहपछि संविधान कार्यान्वयनमा आयो र राज्यका संस्थाहरूमा महिलाको कोटा ३० प्रतिशत छुट्याइयो । हाल संसदमा ३६ प्रतिशत महिला रहेका छन् । लैंगिक र जनजातीय समूहहरूको मामिलामा बुरुन्डीमा विविधताको प्रतिनिधित्व गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ ।

मिन्दनाओ

सन् १९६० को दशकको अन्त्यतिरबाट फिलिपिन्सस्थित मिन्दनाओमा रहेको दूलो मुस्लिम समुदायले मार्कोसको शासनबाट भेदभाव र दमन खेप्यो । उक्त समयमा फिलिपिन्सको सरकारका विरुद्धमा हतियार उठाउने समूहमध्येको एक होमोरो नेशनल लिबरेशन फ्रन्ट (एमएनएलएफ) । धेरै महिलाहरू आन्दोलनको अंश भएका थिए, जो विशेषगरी उपचार र सञ्चारजस्ता गैरलडाकु र सहयोगी भूमिकामा थिए भने केहीले हतियार समेत बोके र लडाइँमा प्रत्यक्ष सहभागी भए ।

तर, १९९६ को अन्तिम शान्ति सम्झौतामा कुनैपनि लैंगिक व्यवस्था नगरिएकोले महिला नागरिक समाज संगठनहरूले निरन्तर यसको आलोचना गर्दै आए। उनीहरूले मुस्लिम मिन्दनाओ (बार्म)मा बांग्सामोरो स्वायत्त क्षेत्रमास्थानीय सरकार र निर्णय क्षेत्रको संरचनामा महिलाको सहभागिता हुनुपर्ने वकालत गर्दै आए। शान्ति सम्झौतापछिको निःसशस्त्रीकरण र बहिर्गमन कार्यक्रमको सट्टा सामाजिक पुनर्स्थापना र आर्थिक विकासलाई जोड दिइयो। उनीहरूको छोरा-छोरीलाई अन्य समूहले भर्ना लिनु आज मिन्दनाओमा एमएनएलएफका पूर्व महिला लडाकुको प्रमुख चुनौती भएको भएको छ। कहिलेकाहीँ अबु सयाफ जस्ता उग्र अतिवादीले उनीहरूका छोराछोरीलाई भर्ती गर्दै आएका छन्।

नेपाल

माओवादीले नेपाली राजतन्त्र फाल्नका लागि हतियार उठाएपछि सन् १९९६ मा नेपालमा गृहयुद्ध सुरु भएको थियो। माओवादीको सशस्त्र समूह पिपल्स लिबरेशन आर्मी (पीएलए) ले सक्रिय लडाकुको रूपमा महिला र बालिकाहरूलाई समावेश गरायो। यसका साथै उनीहरूलाई द्वन्द्वको समयमा नेतृत्वतह र सहयोगी भूमिकामा सेवा गर्ने गरी लिइयो। महिलाहरूलाई क्रान्तिमा आबद्ध हुन प्रेरित गर्ने कारणमापितृसत्तात्मक संरचना र उनीहरूले नेपाली समाजमा सामना गरिरहेको असमानता थियो। नेपालमा रहेका सबै सामाजिक सीमान्तकृत समूहलाई सहयोग गर्ने कार्यक्रमको अंशस्वरूप माओवादीले स्पष्ट रूपमा महिला सशस्त्रीकरण र लैंगिक समानताको एजेन्डा उठान गरेको थियो। पीएलएभित्र महिलाहरूले सैन्य तालिम लिन्थे र पछि प्रायजसो सक्रिय लडाकुको भूमिका निर्वाह गर्थे।

२००६ मा शान्ति सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेपछि डीडीआरका लागि योग्य भएका लडाकुमा २० प्रतिशत महिला थिए। यद्यपि युद्धको समयमा ४० प्रतिशत लडाकु महिला भएको अनुमान गरिन्छ। लैंगिक असमानता र उत्पीडनमुक्त समाज अभै परको कुरा रहिरहेपछि शान्ति सम्झौताको कार्यान्वयन र त्यसको उद्देश्यमा कतिपय पूर्व लडाकुहरू निराश भए। के ही खास व्यक्तिहरूको उपस्थितिबाहेक नेपालमा समग्रमा मूलधारको राजनीतिमा महिल(हरूको व्यापक सहभागिता कठिन देखिएको छ।

“सशस्त्र समूहमा सहभागी भएकामहिलामध्ये म पनि एक हुँ। तपाईं पनि पूर्व लडाकु भएकाले विद्रोहमा जानु अगाडिको तपाईंको जीवनबारे तपाईंसँग कुरा गर्न चाहन्छु। अवस्था कसरी सुरु भयो र त्यो कसरी अन्त्य भयो भन्ने पनि म जान्न चाहन्छु। के तपाईं मलाई अन्तर्वार्ता सुरु गर्नका लागि अनुमति दिनुहुन्छ ?”

अन्तर्वार्ता

“म एक सशस्त्र समूहहरूमा सहभागी भएकी महिला हुँ । तपाईं पनि एक पूर्व-लडाकु भएकीले म तपाईंसँग विद्रोहमा जानु पूर्व जीवन कस्तो थियो भन्ने बारेमा कुरा गर्न चाहन्छु । म ती कुराहरू कसरी सुरु भए र कसरी खत्तम भए भन्ने बारेमा पनि जान्न चाहन्छु । अन्तर्वार्ता सुरु गर्न तपाईं मलाई अनुमति दिनुहुन्छ ?”

मेरो नाम सिन्धिया हो । म गिटेगाप्रान्तकोगिटेगा समुदायमा हुर्किएकीहुँ । मेरो बुबा जिवित हुँदासम्म हामीले केही इच्छा पनि राखेनौं किनकी उहाँ कडा परिश्रमी हुनुहुन्थ्यो, तर, दुर्भाग्यवश उहाँको निधन भयो र हाम्रो जीवन कष्टपूर्ण भयो । मेरी आमाले अर्को विवाह गर्नुभयो र हामीलाई स्कुल जानबाट रोक्नुभयो ।

म यो समूहमा आबद्ध हुनुको पहिलो कारण हाम्रो जीवन अत्यन्त कष्टपूर्ण भएकोले हो । दोस्रो, मेरो बुबाको बदलाका लागि म जंगल गएँ । मेरा बुबाले मानिससँग सशस्त्र समूहलाई खाद्यान्न उपलब्ध गराउनका लागि आग्रह गर्ने गर्नुहुन्थ्यो । उहाँले खाद्यान्न संकलन गर्नुहुन्थ्यो र उनीहरू आएर आफ्नो घर लैजान्थे । यसैका लागि उनीहरू हाम्रो घरमा फर्केर आए र म पनि उनीहरूसँगै गएँ अनि फर्केर घर आईन । जब हामी रुभिरोन्जा नदी पार गरेर न्याबिहांगामा पुग्यौं, उनीहरूले मलाई म्वारो प्रान्तमा प्रवेश नगरुन्जेलसम्म भारी सामग्री बोक्नका लागि दिए । उनीहरूले मलाई गोलियाथ भन्ने नाम दिए ।

सिन्धिया

बुरुण्डी

महिला भएको नाताले हामी
एकीकृत हुन र एक अर्कालाई
आवश्यक गर्न आवश्यक छ :
तपाईंले जंगलको युद्ध गर्नु नपर्ला
तर आफ्नै घरमा युद्ध गर्नु पर्ने हुन
सक्छ ।

मैले कुनै सैन्य तालिम नगरी पाँच महिना बिताएँ । मैले हाम्रा हाकिमलाई खानेकुरा तयार पार्थे । मैले पाउरोटीमा बटर लगाउने र कुखुराको मासु पकाउने काम गर्थे । मलाई स्फूर्त रहोस् रनथाकी लामो दूरीसम्म हिँड्न सकोस् भनेर दौडने व्यायामको तालिम दिन सुरु गरे । उनीहरू मलाई माया गर्थे र कुट्टदैनथे ।

पाँच महिनापछि क्याम्पका प्रमुख तथा उनको सट्टामा आएकाले हामीलाई गोली हान्ने तालिम दिन थाले । उनीहरूले मलाई विशेष कामका लागि खटाउनु अगाडि कत्तिको बलियो छ भनेर हेरे । म अत्यन्त बलियो र जोशिलो थिएँ । त्यसैले म १३ वर्षकै भएपनि उनीहरूले मलाई तीव्र रूपमा तालिम दिए । भाग्यवश म जहाँ थिएँ, त्यहाँ यौन हिंसा वर्जित थियो । महिलाहरूलाई व्यापक रूपमा सुरक्षित राखिन्थ्यो । श्रीमतीहरू कहिलेकाहीँ श्रीमान्सँग बस्न पाउँथे । यस्ता कुरामा जोड दिने खतरामा पर्न सक्थेन यसको स्वीकृति थिएन । मैले मेरो परिवारबाट समाचार सन्देश पाउनु बाहेक मलाई कुनै तलब र पुरस्कार दिइन्थ्यो । म हातैले चिट्ठी लेख्थेँ र हाम्रा हुलाकीको माध्यमबाट त्यसलाई पठाउँथेँ । अन्त्यमा, मैले उनीहरूबाट हामीले कष्टपूर्ण जिन्दगी बिताउनु परेको कुरा सुनेँ र मैले पनि पैसाका लागि पसलमा चोर्ने र मानिसहरूको अपहरण गर्न सुरु गरेँ । मैले चोरेका सामग्री मैले मेरो परिवारमा पठाउन थालेँ ।

मैले तीनवटा कडा युद्ध लडौं पहिलो टेन्गा थियो जहाँ हामी २५० लडाकु गएका थियौं र ३० जनाले त्यहाँको युद्धमा ज्यान गुमाएका थिए । हामीले सरकारी पक्षको ८० बन्दुक, ७० पोशाक र अन्य सैन्य उपकरण खोस्यौं । दोस्रो रुसुम्बीको सैन्य अभियान थियो । मैले त्यहाँ हाम्रा शत्रुका ३० सैनिक मारें । तर उक्त लडाइँमा म पक्राउ परें । उक्त समयमा पक्राउ परेपनि हत्या गरिँदैनथ्यो । उनीहरूले थप सोधपुछका लागि जीवितै राख्थे । उनीहरूले मेरो टोलीका ३ जनालाई मारे । त्यसपछि उनीहरूले केही सोधपुछका लागि मलाई उनीहरूको क्याम्पमा लगे । अकस्मात् मैले टेलिफोन पाएँ आफ्नो समूहलाई सूचित गरें । यसको २ घन्टापछि उनीहरूले मेरो ठाउँमा घेरा हाले । उनीहरूले आक्रमण गर्न थाले र म भाग्नका लागि सफल भएँ ।

हामीले रक्षा गर्नुपर्छ भनेर ठानिएका मानिसहरू हिंसामा पर्दा र लुटिँदा म जहिलेपनि निराश हुन्थेँ । यो भन्दा पनि जसलाई हामीले जीवित भएको हेर्न चाहन्थ्यौं, उनीहरूलाई सरकारी सेनाले मार्दा दुःख लाग्थ्यो । त्यसैले रुसुम्बीको लडाइँको समयमा मैले ती ३० सैनिकलाई मारें किनकी मलाई त्यसो गर्नमा खुसी लाग्थ्यो । उनीहरूले निर्दोष नागरिकलाई किन सधैं मार्छन् भन्ने कुराले मलाई रिस उदथ्यो ।

हाम्रो समूहमा सुराकीहरूले हामीलाई सधैं के भइरहेको छ भनेर भन्ने गर्थे । हाम्रा नेताहरू वार्तामा जान लागेको हामीले सुन्यौं । अन्ततः हामी रुकोको जंगलमा भएको समयमा शान्ति सम्झौताको बारेमा सुन्यौं र उनीहरूले हामीलाई गिटेगामा भेला गराए । म उक्त दिन साह्रै खुसी थिएँ किनकी मैले मेरो परिवारलाई फेरि भेट्न पाउँदै थिएँ । मेरो परिवार मलाई स्वागत गर्नका लागि आए । तर, उनीहरूले मलाई गलत नामले बताए । किनकी धेरै वर्ष अगाडि मेरो नाम परिवर्तन भइसकेको थियो । मेरो नाम गोलियाथ थियो र मैले अन्य नामबाट बोल्न पाउँदैनथेँ ।

हाम्रा नेताले हामीलाई हिनताबोध, प्रेम र इमान्दारिताका साथ परिचालन हुन भने ताकि हामीलाई घर फर्काउन सजिलो होस् । हामीलाई त्यहाँबाट लैजानका लागि कार आएको थियो र हामीलाई केही पैसा पनि दिइयो । जब मैले बहिर्गमनका लागि पैसा पाएँ, मलाई राष्ट्रिय सुरक्षा प्रहरीमा भर्ती हुनका लागि सोधियो । मैले ६ महिनाको तालिम लिएँ उनीहरूले मलाई काम गर्नका लागि गिटेगा पठाए । मेरो घरको परिस्थितिका कारण म दुब्ली थिएँ र मानिसहरूले मलाई सम्मान गर्दैनथे । मैले प्रहरीको कामबाट मुक्तिका लागि मेरा नेतालाई चिट्ठी लेखें । उनीहरूले मलाई सहयोग गरे र मैले गिटेगा सेकेन्ड एभेन्युमा रेष्टुरा खोलें ।

मैले पाँचवटा गाई र केही क्षेत्रफलको जमिन किनै र बाँकी पैसा राम्रो जीवनका लागि खर्च गरैँ ।

जब म घर आएँ, विद्रोहमा जीवन कस्तो थियो भन्ने बारेमा मेरो परिवारलाई बताएँ । कुन चिजले मलाई विद्रोहका लागि जान बाध्य बनायो भन्ने विषयमा मैले मेरो पूरै परिवारलाई बताएँ । मैले उनीहरूले देखेको जस्तै म नभएको बताउनका लागि मेरा काका, काकी र भाइ, बहिनीहरूलाई भेला गराएँ । उनकै कारण म त्यहाँ जान बाध्य भएको सोचेर मेरी आमाले माफी मागिन् । कुनै पनि किसिमको विद्रोहमा जाने विचार बनाउनु भन्दा पहिले सतर्क हुन मैले आफूभन्दा साना केटाहरूलाई सल्लाह दिएँ, किनकी मैले त्यहाँ जंगलमा कुनै पनि कुरा राम्रो देखेको थिएँन । यो कठिन थियो किनकी उनीहरूले मलाई लडाकु ठानेका थिए र मैले त्यहाँ धेरै दुःख कष्ट बेहोरेको थिएँ । मेरो उपस्थितिमा उनीहरू एक अर्कासँग भगडा गर्न अगाडि सडैनन् किनकी एक अर्कालाई गलत किसिमबाट व्यवहार गर्नेलाई म घृणा गर्छु । मैले युद्धमा जे देखेको थिएँ, त्यो ममानै रहन्थ्यो होला । मलाई यस्तो लाग्यो कि म कसैलाई पनि मार्न सक्छु, जसले अन्यलाई दुर्व्यवहार गर्छन् चाहे उनीहरू नागरिकनै किन नहून् ।

मेरो जीवन खराब अवस्थाबाट सुरु भएको थियो । किनकी मसँगै बस्ने भाइले मलाई अत्यन्त घृणा गर्थ्यो । मैले विद्रोहमा फर्कने बारेमा सोच्न थालें । तर मेरा छोराछोरीका कारण म बसैं । उनीहरूको हेरविचार कसैले गर्ला जस्तो मलाई लागेन र मैले मेरा छोरोछोरीसँग बस्ने निर्णय गरें । मैले आफैँलाई शर्तको सूची दिएँ- यदि मैले दाइजो दिने, उसको परिवारसँग परिचय गराउने, विवाहको सम्भौता स्वीकार गर्ने र चर्चमा विवाह गर्ने श्रीमान् पाउन सकिँन भने म विवाह गर्दिँन । मैले पहिलो श्रीमानसँग मेरो कान्छो छोरो १ वर्ष २ महिनाको भएको समयमा सम्बन्ध विच्छेद गरें आफैँले आफैँलाई भने कि म फेरि त्यतिबेला मात्रै विवाह गर्छु, जब मैले मेरा बच्चाका लागि केही क्षेत्रफलको जमिन किन्न सक्छु ।

जब यस किसिमका समस्याहरू आउँछन्, यसको शिकार हुनेहरूमा धेरै जसोमहिलाहरू हुने भएकाले महिलाको रक्षा गर्ने केही चिज हुनु आवश्यक छ । सबै महिलाहरू आफ्नो समस्याका बारेमा एकसाथ बसेर कुरा गर्नु राम्रो हो । किनकी यसो गर्नाले यदि भोलि उनीहरूको जीवनमा केही गम्भीर समस्या आएमा उनीहरूले एक अर्कालाई रक्षा गर्न सक्छन् । महिलाको रुपमा हामी एकजुट हुनुपर्छ र एक अर्कालाई सहयोग गर्नुपर्छ । तपाईँले जंगल युद्ध गर्नु नपर्ला तर तपाईँले आफ्नै घरमा लडाइँ लड्नुपर्ने हुन सक्छ ।

तपाईंलाई सशस्त्र समूहमा जानका लागि
धकेल्ने कारण के हो ? संघर्षमा एक पटक
संलग्न भएको व्यक्तिको रूपमा तपाईंले
आफूलाई कसरी हेर्नुहुन्छ ?

जयपुरी

मा. श्री जयपुरी घर्ती

माडो

नेपाल, सरु

म नेपालको कैलाली जिल्लाको अत्यन्त दुर्गम ठाउँ पहलमानपुरमा जन्मिएकी हुँ । यो ठाउँमा पुनका लागि कुनै पनि सुगम बस्तीबाट डेढदेखि २ घण्टाको समय लाग्छ । म जन्मिएको समयमा मेरा बुवा र आमा बँधुवा मजदुर हुनुहुन्थ्यो । हाम्रो घर थिएन । हामी अन्य मानिसको घरमा बस्ने गर्थ्यौं । मेरो बाल्यकालदेखिनै मेरो परिवार धेरै समस्यामा पर्दै आएको थियो र विद्रोही स्वभावको थियो । हामी नेपालमा जनजाति समूहमा पर्ने थारु समुदायका हौं । थारु समुदायमा महिलाविरुद्ध प्रशस्तै भेदभाव थियो । यो समुदायमा रहेको प्राचीन विचार र व्यवहार अत्यन्त पृथक थियो । हामी बँधुवा मजदुर भए पनि मेरा भाइहरूले कुनै किसिमबाट पढ्ने अवसर पाए । यद्यपि छोरीहरूलाई पराइको घरमा जाने भन्दै शिक्षामा लगानी गर्नु फाइदाजनक मानिन्दैनथ्यो ।

नेपाल, जयपुरी

जब मैले राजनीतिक जीवन सुरु गरें, महिलाहरू अत्यन्त उत्पीडनको अवस्थामा थिए । समान अधिकार थिएन र महिलाहरूलाई राजनीतिमा जानका लागि अनुमति थिएन । उनीहरूलाई केही भए जस्तो नै मानिन्थ्यो । तर, उनीहरू बच्चा पाउने साधन भएको मानिन्थ्यो र बाल विवाह र बहु विवाहको अभ्यास व्याप्त थियो ।

नेपाल, गीता

तथाकथित माथिल्लो जात र तल्लो जातका मानिसबाट दलितमाथि सक्रिय रूपमा भेदभाव र उत्पीडन भएको समयमा मैले पार्टीका लागि काम गर्न थालें। मैले यो प्रथा कम्युनिस्ट पार्टीले परिवर्तन गर्न सक्ने र सबैका लागि समान अधिकारको व्यवस्था गर्न सक्ने सोचें। मैले कम्युनिस्ट पार्टीले महिलामाथि भएको व्याप्त उत्पीडन अन्त्य गर्न सक्ने विश्वास लिएँ। गरिबको आन्दोलनको रूपमा आन्दोलन सुरु भयो र म गरिब परिवारको छोरी भएकोले मलाई अन्यायका विरुद्ध लड्नका लागि युद्धमा सहभागी हुन र सिक्न प्रेरित गर्‍यो।

बुरुन्डी, फ्रान्सिन

युद्ध सुरु हुनुपूर्व मैले माध्यमिक तहको शिक्षा पूरा गरिसकेको थिएँ जसमा मैले स्वास्थ्य शिक्षालाई जोड दिएको थिएँ। तर, म त्यतिबेलासम्म आफ्ना अभिभावकसँग बस्दै आएको थिएँ। जब युद्ध सुरु हुन्थ्यो, हामी भाग्यौं र शान्त भएको बेलामा हामी घर फर्कन्थ्यौं। एक दिन विद्रोही हाम्रो गाउँको बाटोगरी गए। हाम्रा अभिभावक भागे, तर हामीलाई भाडीमा लुकेको अवस्थामा समातियो। यो एक दुर्घटना थियो। मैले उनीहरूसँग नजाने योजना बनाए। उनीहरूले हामीलाई सोधे र यदि हामी उनीहरूको संगठनमा आबद्ध नभएमा उनीहरूले मार्ने बताए। म डराएँ हामीले उनीहरूले भने जस्तै गर्‍यौं। हामीले हाम्रो परिवारलाई बिदाइको हात हल्लाउन समेत पाएँ। हामीसँग विकल्प थिएन र हामी उनीहरूसँग जानका लागि बाध्य भयौं। यो अत्यन्त कठिन जीवन थियो। तर, जब उनीहरूले मसँग उनीहरूका लागि आवश्यक पर्ने

चिकित्सा अध्ययनको सीप छ भनेर थाहा पाए, उनीहरूले मलाई भाग्यमानी भएको बताए। किनकी उनीहरूले मलाई बिरामी र घाइतेको हेरचाह गर्ने अवसर दिए।

बुरुन्डी, माडो

एक कारणले गर्दा म विद्रोहमा आबद्ध भइँन। एक महिलाले मलाई लुकेको ठाउँबाट उठाइन्। उनले मलाई सुरक्षित ठाउँमा लैजान लागेको बताइन्। तर, उनले फुटो बोलेकी थिइन्। उनी नव आगन्तुकका लागि भर्ती प्रमुख थिइन्।

बुरुन्डी, कन्सट्यान्स

समूहमा आबद्ध हुनुपूर्व म केरा र मानियोकको खेती गर्थेँ। हामी केराको वाइन बनाउने गर्थ्यौं। तर, जब १९९३ मा युद्ध सुरु भयो, हामीले खेतीपाती गर्न पाएँनौं। चक्कु र बन्दुक भएको सेना देखेबित्तिकै हामी भाग्न पर्थ्यौं। उनीहरूले सबैचीज नष्ट गर्थेँ। उनीहरू आउँथे र सबै केराको रुख नष्ट गर्थेँ। यो सबै देखेपछि मैले भाग्ने निर्णय गरेँ र आफ्नो छोराछोरी र परिवारको रक्षाका लागि समूहमा आबद्ध भएँ।

फ्रान्सिन

लडाइँको मार्ग

सलावती

लिगाया

त्रिपानी

आचे, सलावती

स्वतन्त्र आचे गतिविधिले केका लागि लडाइँ गरिरहेको छ भन्ने थाहा पाएपछि म यो संघर्षको बारेमा जान्नका लागि प्रेरित भएँ । उनीहरूले बताइरहेको जीएएम बैठकमा म सहभागी भएँ । उनीहरूले उक्त बैठकमा महिलाको उपस्थिति बिना संघर्षबाट केही हासिल गर्न नसक्ने बताएका थिए । जीएएमका पुरुष सदस्यले टीएनआईको ठाउँ र आपूर्तिको सूचना प्राप्त गर्नका लागि सहयोग गर्न महिलालाई आग्रह गरे । उनीहरूले स्वतन्त्रताका लागि लडाइँ गर्न महिलालाई एकसाथ संलग्न हुनका लागि आग्रह गरे । आज धेरै मानिसले इनोड बाली (महिला बटालियन) लाई पुरुषका लागि आवश्यक भएको समयमा प्रयोग गरेको बताउँदै आएका छन् । यो नबुझेका मानिसहरूको विचार हो । मानिसहरूले संघर्षमा महिलाको सहभागिताको बृहत् अवस्था र जीएएममा इनोड बालीको संलग्नताको बारेमा थाहा नपाएकाले यस्तो सोच्ने गरेका छन् । व्यक्तिगत रूपमा भन्नुपर्दा महिलाहरू केबल प्रयोगमात्रै भएका थिएनन् भन्ने महसुस मैले गरेको छु ।

स्यामसिदार

मिन्दनाओ, लिगाया

फर्केर हेर्दा म र मेरा नातेदारहरूको संलग्नता त्यतिबेला सुरु भएको थियो, जतिबेला हामी कलेजमै थियौं । कुनै समयमा बाङ्सामोरोको अवस्था राम्रो थिएन । हामीले कलेज छोड्ने र संघर्षमा आबद्ध हुने निर्णय गर्थौं । वास्तवमै डाभाओको वरपरको क्षेत्रबाट हामी अन्यको साथमै सहरबाट जंगल पस्यौं । हामीले आ नो राम्रो जीवन छोडेर जंगलमा ४ वर्ष बितायौं । हामीले कहिले पनि लाज मानेनौं ।

मिन्दनाओ, नर्लिना

म बाल्यकालदेखिनै आन्दोलनमा सहभागी थिएँ । आन्दोलनमा आबद्ध हुँदा म ८ वर्षको मात्रै थिएँ । हाम्रो समयमा उमेरको सीमा थिएन । हामीले चाहेको र क्षमताभएको अवस्थामा समूहमा जान सक्थ्यौं ।

आचे, स्यामसिदार

उक्त समयमा मेरा बुवा केही समयका लागि बाहिर जानुभएको थियो । जब उहाँ सन्ध्याकालिन प्रार्थनाका लागि ७ बजे घर आउनुभयो, अचानक सेना आयो । उनीहरूले बुवालालाई आत्मसमर्पण गर्नका लागि भने तर उहाँले मान्नु भएन । मेरा बुवाको छातीमा गोली हानियो । म विक्षिप्त भएँ । म साह्रै चिन्तित थिएँ । मैले चिच्याउन खोजें तर यदि म चिच्याएको भए सरकारी सेनाले यो सुन्ने थियो र मलाई पक्राउ गर्थ्यो भन्ने मलाई थाहा थियो । यदि मलाई जंगलमा पक्राउ गरिएको भए मलाई फेरि रिहा गरिदैनथ्यो । म लामो समयसम्म कुरेर बस्न सकिनँ र जीएएमका मानिससँग पुनः भागें ।

विद्रोहीसँग आवद्ध भएपछिको जीवन
कस्तो थियो ? यदि त्यहाँ लडाइँ भएको
भए अरुसँगै लड्नका लागि जानुहुन्थ्यो ?

हत्या र मर्ने साथीहरूलाई हेर्दा आफूले के
गरिरहेको छु भन्नेमा तपाईंलाई पछुतो
लागेन ?

तपाईंले भागनुपर्छ भन्ने सोच्नुभएन ?

फाबिआला

लामबाइ

बुरुडी, फाबिआला

चरम युद्धको समयमा म डराएको थिएँ । यस बारेमा जब मेरा साथीहरूले मलाई किन भनेर सोधे, मैले उनीहरूलाई म हत्या गर्न मन पराउँदैनँ भनेर भनैँ । यद्यपि अरु भने डराएका थिएनन् ।

नेपाल, त्रिपानी

अधिकार, समानता र स्वतन्त्रता जस्ता माओवादीका एजेन्डाबारे हामीले पहिलेनै बुझिसकेका थियौँ । रोल्पा जस्तो जिल्लामा बुर्जुवाको शासन याँक्ने माओवादी सिद्धान्त बुझ्नका लागि अत्यन्त सजिलो थियो । म यसको बारेमा महिलालाई बताउने गर्थेँ । महिलाहरूलाई राज्यले व्यवस्थित रूपमै पाखा लगाएको र लैंगिक असमानताको सामना गरेको विषयमा म उनीहरूलाई बताउथेँ । म उनीहरूलाई माओवादीले यसको विरुद्धमा लडेको कुरा आश्वस्त पार्थेँ ।

लड्नु सधैं नै उत्साहजनक थियो । यद्यपि रुकुमको खलंगामा भएको घटनाले मलाई अभैपनि प्रभाव पारिरहेको छ । उक्त समयमा म आक्रमण गर्ने टोलीमा थिएँ । तर हाम्रो योजनाले काम गरेको थिएन । मेरा कतिपय साथीहरू छाड्ने भए । कतिपय सहिद भए र परिस्थिति नियन्त्रण बाहिर गयो । रगतको आहालनै बसेको थियो र कतिपय जमिनमा ढलिरहेका थिए । मलाई पनि नियन्त्रण गुमाउँछु जस्तो लागिरहेको थियो । मेरा साथीहरू मरिरहेका थिए र हामीले लडाइँमा हारिरहेका थियौँ । हामीले सबैलाई फर्कायौँ । तर मैले सधैं महसुस गर्छु कि हामीले पाएको भन्दा गुमाएको कुरा महान थियो । खलंगा ब्यारेक आक्रमण मेरो जीवनकै सर्वाधिक ठूलो पीडादायी अनुभव रह्यो ।

नेपाल, लीला

लडाइँमा मेरा साथीहरू मारिएको विषयको म साक्षी थिएँ । हाम्रो वरपर गोली उडिरहेका हुन्थे । त्यहाँ जताततै र गत देख्नु मेरा लागि सर्वाधिक आघातपूर्ण अनुभव थियो ।

बुरुन्डी, अनिक

जंगलमा मेरा लागि राम्रो समय थिएन । आफूले चाहेको समयमा सुत्न पाइन्नथ्यो, चाहेको बेला खान पाइन्नथ्यो । त्यहाँ कुनै कुरा पनि राम्रो थिएन ।

नेपाल, गीता

हामी लडाइँमा दुई पटकसम्म असफल भएका थियौँ । हामीले साथीहरू र कमाण्डरहरू गुमायौँ । म कहिले काहीं उनीहरूलाई सपनामा देख्ने गर्छु । म युद्धको बारेमा पनि सपना देख्छु- लडाइँमा जितेको, यस्तै-यस्तै ।

मिन्दनाओ, नातिरा

एक महिला र ५ सन्तानको आमाको नाताले संगठन मा मेरो ध्यान भनेको स्वास्थ्य र सरसफाइमा हुन्थ्यो । लडाकुका श्रीमतीले बच्चा जन्माउँदाको समयमा उनीहरूलाई सुत्केरी गराउने

व्यवस्था मिलाउनुमा मेरो विज्ञता थियो । यद्यपी एक आमा र पत्नीको रूपमा र संगठनको अंशको रूपमा यसो गर्नका लागि घरबाट बाहिर जानु मेरा लागि अत्यन्त कठिन थियो । म मेरो घरबाट पर थिएँ । प्रत्येक नयाँ शिशु आगमनका लागि २ रात कुर्नुपर्थ्यो । त्यसैले जब मलाई बाहिर जानुपर्थ्यो, सहयोगी मेरो घरमा आउनुपर्थ्यो र मेरा छोराछोरी हेर्नुपर्थ्यो । एक दिन जब म बाहिर गएको थिएँ, एमएनएलएफमा महिला स्वयंसेवी हुनु राम्रो हुने महसुस गरें । उनीहरूले मेरो काममा सघाउनु बाहेक क्लिनिक चलाउन पनि सहयोग गरे ।

बुरुन्डी, फ्रान्सिन

अवस्था यतिअप्टेरो थियो कि मानिसलाई उपचार गर्ने अवस्थै थिएन । हामीसँग विकल्प पनि हुन्थेन । उनीहरू जहाँ ढलेका हुन्थे, त्यहाँ छोडेर हिँडनुपर्ने हुन्थ्यो । अस्पतालबाट चोरी नगरेमा बिरामीका लागि हामीसँग औषधी हुँदैनथ्यो । हामी भाँच्चिएको खुट्टाका लागि काठ र पट्टीको प्रयोग गर्थ्यौँ । त्यसले अस्थायी रूपमा राहत दिन्थ्यो । साथीहरूलाई उनीहरूका अन्तिम सास फेर्नका लागि सहयोग गरिरहेको समयमा उनीहरू आँखा अगाडिनै मर्न सक्थे । त्यसमाथि आफैँलाई जोगाउनका लागि प्रतिरक्षा गर्नुपर्थ्यो वा कतै गएर लुक्नु पर्थ्यो । लडाइँपछि सबैलाई उपचारका लागि एक ठाउँमा भेला गराउनु पर्थ्यो । तर सर्वाधिक महत्वपूर्ण कुरा के हो भने लडाइँमा यदि कोही मर्नो भने उनीहरूको बन्दुक लिनु पर्थ्यो र सम्भव भएसम्म पोशाक पनि । यदि हामी नदी तरिसकेको अवस्थामा कोही मर्नो भने तथा उनीहरू धेरै पर छन् भने हामी उनीहरूलाई गाड्नका लागि फर्कन्नथ्यौँ ।

दुन्दमा जीवन

हादी

नुरलीला

नाविरा

चान्स

नेपाल, बाग्मती

प्यूठानमा मुर्कुटीको बाटोमा रहेको सत्बरिया आक्रमणबाट फर्कँदा मेरो माइलो छोरो सहिद भयो । त्यसपछि भालुवाड आक्रमण गर्दा मेरा ज्वाइँ सहिद भए । उक्त समयमा मेरी छोरी ६ महिनाको गर्भवती थिइन् । उनी हाम्रो सेनासँगै बाग्लुङमा थिइन् र लडाइँमा सहभागिता जनाउँदै आएकी थिइन् । युद्धको समयमा मेरी भतिजी र ज्वाइँ पनि सहिद भए । मेरो परिवारबाट ५ सहिद भएका छन् । २००७ मा मेरो श्रीमान् पनि सहिद भए । म अहिलेसम्म पनि लडिरहे की छु । दुश्मनले हाम्रो घर र सम्पत्ति सबै जलाइदिए । हामीसँग विकल्प थिएन र भूमिगत भयौँ । हामीले लड्नका लागि विभिन्न कारण भएकाले मेरो परिवारले बलिदान दियो । राजनीतिक उमेदवारको रूपमा मैले चुनावमा भाग लिएर विजयी पनि भएँ । हाल म निर्वाचित प्रतिनिधि हुँ । जुन कारणका लागि मेरो परिवारले बलिदान दियो, त्यसको बदला लिने इच्छा लिएकी छु ।

आचे, हादी

जब मैले साथीहरूसँग एकसाथ समय गुजारें म खुसी र प्रेरित थिएँ । सुरुमा जब हामी प्रवेश गरेका थियौँ, हामीले संघर्ष कसरी अन्त्य हुन्छ भन्ने बारेमा सोचेका थिएँ । तर पछि मानिसहरू मरे, साथीहरू मरे । यो घटना मेरा लागि सुरुमा घटेन ।

आचे, सलावती

साथसाथ रहनु सर्वाधिक राम्रो चीज हो । जब हामी खाना खान्थ्यौँ, बाँड्न पाउदा खुसी हुन्थ्यौँ । बाँड्नका लागि अत्यन्त थोरै भएको समयमा पनि हामी बाँडेरनै खान मन पराउँथ्यौँ । हामीलाई खुसी बनाउने एउटा कुरा भनेको साथहो । द्वन्द्वको समयमा खुसी र साथबीचमा कुनै भिन्नता थिएन ।

बुरन्डी, फ्रान्सिस

हामी मानिसको सामीप्यमा जान सक्थ्यौँ । जब हामी आन्दोलनमा आइपुग्थ्यौँ, अर्को परिवार पाएको जस्तो लाग्थ्यो । नयाँ नयाँ परिवार र साथीहरू बनाउँदै जानुपर्थ्यो किनकी कुनै दिन तपाईंको साथी मर्न सक्थ्यो र अर्को मर्ने पालो तपाईंको हुन सक्थ्यो । हामीले एक अर्कासँग प्रेम गर्नुपर्थ्यो ।

बुरुन्डी, माडी

मसँग मेरो साथका लागि कोही थिएन । सबैजनालाई कसैको साथको आवश्यकता थियो ।

मिन्दनाओ, नुरुलीला

संघर्ष अर्थात् जिहाद भनेको जीवन र मृत्युबीचको हो । तर हामी मोरोले शान्ति र स्थायित्वका लागि संघर्ष गर्थ्यौँ । किनकी हामी आगामी पुस्तालाई जोगाउन चाहन्थ्यौँ । हामी महिला सर्वाधिक नाजुक र खतरनाक मिसनको अंश हुने गरेका छौँ । लडाइँमा मेरो सदस्यताले मलाई लक्ष्यमा केन्द्रित हुनका लागि जोड दियो र मैले विवाह गर्न भुलें । हालसम्म पनि म एकल छु र यहाँ क्रान्तिमा छु । म बूढी भएँ ।

मेरो नाम दर्यानी हो । म उत्तरी आचेकी हुँ । हाल म रिसेह टुनोडको सवाङ जिल्लाको ब्लाङ रान्ताउमा बस्छु । म तीमध्येकी एक हुँजसले द्रन्द्रको अनुभव लियो र साक्षी पनि बन्यो । म जंगलमा गुरिल्लामा आबद्ध भएका मध्येको प्रमुख महिला हुँ ।

आचे युद्धमा फसेको कथा मैले समय समयमा सुन्दै आएकी थिएँ । मैले कट न्याक डाइनको कथा सुनेकी थिएँ जो एक महिला लडाकु थिइन् । यसको अर्थ निरन्तरता भन्ने मैले महसुस गरें । कट न्याक डाइन मरिसकेकी थिइन् । तर, उनीजस्ता हजारौंको जन्म भइसकेको छ । म जीएएममा आबद्ध भएँ किनकी मैले उनीहरूले कहाँ खान्छन्, कहाँ बस्छन् र उनीहरूको उद्देश्य के हो भन्ने जानकारी पाएकी थिएँ । आचेको प्रगतिमा अबै पनि योगदान दिन मन लाग्छ, तर यो ठिक हो कि होइन ?

म महिला सल्लाहकार हुने गर्थेँ । म एक महिला भएकोले जीएएमका अनुसार गलत गर्ने महिलाहरूलाई यदि पुरुषले शोधपुछ गरेमा म स्वीकार्न सकिदैनथेँ । किनकी महिलालाई संरक्षण र सल्लाहको आवश्यकता पर्छ । जीएएममा हामी महिलाहरूको एउटै अनुभूति थियो । हामी आफूले आफैँलाई

दर्यानी

आचे

द्वन्द्व निकास होइन । के द्वन्द्व स्वतन्त्रता प्राप्त गर्ने बाटो हो ? होइन, त्यो त शान्ति हो । शान्तिले सुरक्षित वातावरण तय गर्न सक्छ । कसका लागि ? मैले द्वन्द्व देखिसकेको छु, अभै यसको अनुभव म गर्न चाहन्न ।

सोध्थ्यौं, “यो बालिका वास्तवमै दोषी छ ? के उनी गलत थिइन् ? कुन अर्थमा ? हामीले एक अर्कालाई अंकमाल गर्नुपर्छ । हामी सबै आचेबासी हौं । हामीले किन उनलाई हटाउने ? उनले के गल्ती गरिन् ?”

मैले विवाह गरेपछि मेरा श्रीमान् पनि आबद्ध भए । कहिलेकाहीँ मैले जिइरहेको जीवनको बारेमा सोच्ने गर्थे— के यही नै हो त मेरो जीवन ? मसँग खाने कुरा थिएन, लुगाफाटो केही मात्रै थियो । भर्खरै विवाह गरेको समयमा खाट पनि थिएन । मैले मेरो लुगा र रुमाल ब्यागमा लिएर हिँड्ने गर्थे । कहिलेकाहीँ मेरा श्रीमान् उनको साथीसँग युद्धमा जान्थे । मैले गर्न सक्ने भन्ने कुनै थियो । तर द्वन्द्वको समयमा पनि उनीसँगै भएकीले म खुसी पनि थिएँ । त्यो द्वन्द्वको अर्को पक्ष थियो— हामीले मुश्किलैले कठिनाइको महशुस गर्थौं । एक दिन मेरो पेट दुख्यो । के रोग हो भन्ने मलाई अचम्म लाग्यो तर मेरो गर्भपतन हुन लागेको रहेछ । मसँग पैसा थिएन, तरपनि म आफ्नै किसिमले बाँच्नु थियो । किनकी हामी लडाकुको परिसरभित्र थियौं । मेरा श्रीमान् लडाइँका लागि गएपछि मैले खराब महसुस गरें । तर मैले कहिले पनि हार खाइँन । मैले एक दिन उपचारका लागि ठाउँ खोजें । केवल पातहरू अर्थात् कापाको पातहरूले मेरो उपचार

भयो । अन्ततः ममा सुधार आयो । मेरो लालनपालन गर्ने आमाले मलाई उपचारका लागि सवाङ लैजानु भयो । मैले उहाँलाई भनें, “मसँग पैसा छैन, तर मलाई औषधी चाहिएको छ र म बच्चा चाहन्छु ।”

हामी रिसेह टुनोडका लडाकु परिसरको एक ठाउँमा बस्थ्यौं । हामी अर्को परिवारसँग मिलेर आँगनमा बस्थ्यौं । मैले कहिले गुनासो गरिँन । कहिलेकाहीं म खान पाउँदिनथेँ । उनीहरूले उमाल्ने भाँडामा भात पकाउँथे । कहिलेकाहीं म भात माग्थेँ, उनीहरूले मलाई दिन्थे । सम्भवतः उनीहरूले मलाई मान्थे । उनीहरूले मलाई मान्नुको कारण म कसैको पत्नी भएर नभई हामी संघर्षमा एकसाथ थियौं । उनीहरू रातिको समयमा हिँडे र म पनि सँगै गएँ । यदि उनीहरू जंगलमा सुते भने मपनि सुत्थेँ । एक रात हामी एक भुपडीमा पुग्यौं तर त्यसमा कोही थिएन, केवल एउटा बत्तीमात्रै थियो । म डराएँ । यो केवल संघर्ष थियो । “ओहो ! यो यस्तो पो हो” मैले भनें । हामी तीनजना थियौं—म, मेरो श्रीमान् र उनको हतियार । त्यो हाम्रो साथी थियो । मैले भनें, “भो, छोडिदिऊँ ।”

त्यसपछि २००३ मा म गर्भवती भएँ । गर्भवती भएपनि म सहभागी हुने गर्थेँ । मैलेसोचेँ, सम्भवतः यो मेरो गन्तव्य हो । अर्कातिर मैले खुसी महसुस गर्ने किनकी गर्भपतनको २ वर्षपछि म फेरि आमा बनेको थिएँ । मैले मेरो बच्चालाई भनें, “हामी कहाँ जाँदैछौं छोरा ?” धन्य भगवान ! मेरो छोरा बलियो छ ।

मेरो श्रीमान्को खबर नआएकोले म उनको बाटो हेरिरहेको थिएँ । म ९ महिनाको गर्भवती थिएँ र ९ महिना, ९ दिन, ९ घन्टा र ९ सेकेन्डको गर्भवती भएका महिलाले पनि शिशुलाई जन्म दिइसकेका थिए । मैले २००३ को अगष्टमा आचे बेसारमा बच्चालाई जन्म दिएँ । मेरो शिशु—छोरा भएपनि मेरो श्रीमान् त्यहाँ थिएनन् । मेरो छोराले उसको बुवालालाई कहिले भेट्छन् भनेर सहन सकिँन । मैले जन्म दिएको ३ दिनपछि मलाई ४ टाँका लगाइएको थियो । म चाँडै सुधार हुने अपेक्षामा चुप लागेर बसेँ । सातौँ दिन उत्तरी आचेमा फर्कने निर्णय गर्ने तर मेरा अभिभावकले कराए । मेरा बुबाले भन्नुभयो, “तिम्रो बच्चालाई नलैजाऊ किनकी तिम्रो छोरा अभैँ शिशुनै छ ।” मैले उत्तर दिएँ, “बुवा म वास्तवमै तपाईंकी छोरी हुँ, तर म एक मानिसको श्रीमती पनि हुँ, त्यसैले मलाई जान दिनुस् । सम्भवतः म त्यहाँ खुसी हुन सक्छु ।” मैले छोरालाई केही जडिबुटी औषधी तयार पारें ।

मेरो खानतलासी लिइयो र औषधी पनि फेला पच्यो । मलाई सोधियो, “यो के हो ?” कारको ड्राइभर बेचैन भयो । मैले उत्तर दिएँ, “यो गाँजा होइन सर, यो मेरो औषधी हो ।” मैले भर्खरै बच्चालाई जन्म दिएकाले मलाई औषधीको आवश्यकता

भएको मैले उनीहरूलाई बताएँ। मलाई त्यसपछि धेरै टाढा लगेर छोडियो। म गेउरेगोकमा आइपुगेँ र ड्राइभरले मलाई सोधे, “तपाईं कहाँ जाँदै हुनुहुन्छ ? तपाईं यति सानो बच्चालाई कहाँ लाँदै हुनुहुन्छ ?” म एक शब्द पनि बोलिनँ। अन्ततः मैले मेरा श्रीमानलाई कोट मीमा भेटें। उनले पहिलो पटक आफ्नो छोरालाई देखे। त्यसपछि म हिँड्दै गएँ। बच्चालाई जन्म दिएको ४४ दिनसम्म महिला कतै हिँडनु हुन्न भन्ने आचेवासीहरूले भन्ने गर्थे। तर मैले त्यस किसिमको महसुस गरिनँ।

शान्ति सम्भौतामा हस्ताक्षर भएपछि म आचे बेसारमा थिएँ। २००८ मा म शिक्षिका भएँ। सानालाई पढाउने जुनियर विद्यालय खुल्यो र मैले शिक्षिका हुनका लागि आवेदन दिएँ। यो मेरो पेशा थिएन तर आघात पुगेकालाई उपचार गर्ने लामो समयको दुःखमा परेकालाई सहयोग गर्ने रुची भएकोले यो किन नगर्ने भन्ने लाग्यो। म घरमै बस्न रुचाउने मान्छे भएपनि समय मिलाउन सक्थेँ। त्यसैले मानिसहरू भएको ठाउँमा जाने रहर भयो।

अभैसम्म पनि म जीवितनै छु। मेरो बच्चा र उसको पुस्ताका लागि समय आउनेछ। आचेका सबै मानिस स्वतन्त्रता चाहन्छन्। को स्वतन्त्र हुन चाहँदैन ? स्वतन्त्रता के हो ? हामीले अन्य क्षेत्रमा यसको नमुना देखेका छौँ तर इश्वरले हामीलाई यसको अनुमति दिएका छैनन्। तर त्यसको लागि साहसको आवश्यकता हुन्छ। हाल अवस्था फरक छ, युद्ध छैन, छ त केवल राजनीतिमात्रै।

द्वन्द्व कुनै मार्ग हुन सक्दैन। के द्वन्द्व स्वतन्त्रता प्राप्तिको एउटा बाटो हो ? होइन, त्यसलाई त शान्ति भनिन्छ। शान्तिले सुरक्षित वातावरण सिर्जना गर्न सक्छ। कसका लागि ? मैले पहिलेनै द्वन्द्व देखिसकेकी छु अब फेरि यसको अनुभूति गर्न चाहन्न। आचेका लागि शान्ति आउने छ। यसका लागि स्वतन्त्र आचे अभियानमात्रै एउटा समूह छ। यो गयो भने यसलाई कसले निरन्तरता देला ? द्वन्द्वमा बाँचेका र बाँकी रहेकालाई मेरो सन्देश छ कि एकताबद्ध हुनुहोस्। मूलभूत उद्देश्य के हो ? संघर्षको वास्तविक प्रकृति भनेको के हो ? राजनीति अवलोकन गर्दा जीएएमले अंगीकार गरेका राजनीतिक कदमहरू सही छन् ? उद्देश्य के हो ? सत्तामा रहेका मानिसहरूमा अभैपनि आचेका जनताको अधिकारका लागि लड्ने साहस रहेको छ। तर वास्तवमै केका लागि लडिइरहेका छन् ? ढिलो-चाँडो संघर्षको अन्त्य कहाँ हो भनेर मानिसले जान्नेछन् तर हाल नयाँ पुस्ता देखा परेको छ। मेरो एक बच्चा छ। के उसले मेरो पदमार्ग अनुसरण गर्नेछ ? हालको अवस्था सही छ वा छैन ? स्वतन्त्रता भनेको हत्केला घुमाए जस्तो सहज छैन।

युद्धमा महिला

युद्धको समस्याबाहेक महिला र आमाको
रूपमा भोगेका समस्याको किसिमहरू
बताउन सक्नुहुन्छ ?

नेपाल, सरु

म मेरो बच्चासँगै जंगलमा गएँ । त्यहाँ स्वास्थ्य, सरसफाइ, खाद्यान्न र पानी नभएकाले मेरो छोरी हुर्काउनका लागि मलाई वास्तवमै मुश्किल थियो । रातिको समयमा हाम्रो वरिपरि स्यालआएर कराउने गर्थे । स्यालले मेरो छोरीलाई लैजान्छ भनेर म वास्तवमै डराउने गर्थे ।

बुरुन्डी, फ्रान्सिस

युद्धमा जीवन सहज थिएन । युद्ध भनेको ठट्टा होइन । नुहाउनका लागि साबुन र पानी पाउनु भाग्यको कुरा मानिन्थ्यो । महिनावारीको समयमा च्यातिएको लडाकुको लुगा र स्कुलबाट ल्याइएको कागज प्रयोग गर्नुपर्थ्यो ।

मिन्दनाओ, लिगाया

जब मैले संघर्षमा सहभागी भएका मेरा श्रीमानलाई गुमाएँ, त्यो मेरा लागि चुनौती भयो । मेरा पाँचवटा छोराछोरी थिए र म गर्भवती पनि थिएँ । मेरो श्रीमानको मृत्यु भएको ७ दिनपछि मैले शल्यक्रियाको माध्यमद्वारा छोरीलाई जन्म दिएँ । मलाई यस्तो लाग्यो र आफैँलाई भनैँ, यदि मैले आफैँलाई सहयोग गरिनेँ र बलियो भइँन भने म दुःखमा डुब्छु र मेरा बच्चाहरू पीडित हुनेछन् ।

मिन्दनाओ, लाम्बाई, लेमी

यो जंगलमा बसेको समय थियो । मैलेलुगा धोइरहेको समयमा सरकारी सेनाको समूह हाम्रो क्षेत्रमा आइरहेको विषयमा कमाण्डरबाट जानकारी पाएँ । म सरकारी सेनाको पक्राउको सूचीमा भएकाले आ नो लुगा धुने काम छोडेर जीवन रक्षाका लागि भागनु बाहेक मेरा लागि विकल्प थिएन । सबैभन्दा पीडाको विषय भनेको मैले मेरो पहिलो गर्भ तुहाएँ । दबाब र सशस्त्र मानिसबाट लुक्नका लागि मैले यसो गर्नुपरेको थियो ।

मिन्दनाओ, सरिफा

संघर्षमा महिलाको भूमिका भनेको प्रायजसो प्राथमिक उपचारमा समावेश हुनुहुन्थ्यो । हामी सन्देश वाहक पनि थियौँ र तालिमको समयमा हतियारहरू फिट गर्ने पनि गर्नुपर्थ्यो । फौजी कानुनको समयमा अवस्था अत्यन्त संवेदनशील भएपनि जब संगठनलाई आपूर्ति र साधनको आवश्यकता हुन्थ्यो । हामीले सर्वसाधारणको रूपमा आफ्नो भेष बदल्थ्यौँ । हामी बजार जान्थ्यौँ र संगठनको साथी रहेका केही चिकित्सकहरूको सहयोगमा औषधीको बाकस, खाद्यान्न र अन्य सामग्रीहरू लिएर आउँथ्यौँ । १९७४-७५ मा बाइनोन कारोनसँगै

महिलाको समूह गठनतर्फ लाग्यौं । उनी हाल बाङ्गसामोरो संक्रमणकाल प्राधिकरण संसदमा सदस्य छिन् ।

नेपाल, अज्ञात

युद्धमा लाग्दा मेरा ७ जना छोराछोरी थिए र सबैभन्दा सानोलाई स्तनपान गराउने गर्थे । त्यतिबेला ऊ साढे ४ वर्षको थियो । एकदिन मलाई र मेरी ठूली छोरीलाई दुश्मनले घेरा हाले । उनीहरूले हामीलाई स्टेसनमा लगे र १९ दिनसम्म लगातारयातना दिँदै र बलात्कार गर्दै राखे । शत्रुको हातमा पुगेकालाई मात्र थाहा हुन्छ कि यातना के हो ? उनीहरूले हामीलाई भूमिगत हुनका लागि बाध्य गराए । मेरो ७ जना बच्चा र श्रीमानसँगै मैले देश र जनताका लागि लड्न भनेर घर छोडें ।

बुरुन्डी, जीनेटे

पुरुषसँग एउटै कोठामा सुत्नुपर्थ्यो, जुन कठिन थियो । मलाई एक पुरुषले उनीसँग संधै यौन सम्पर्क राख्नका लागि आग्रह गर्थे । तर म मान्थिन । जब अरु युद्धमा जान्थे, उसले मलाई यौन

दुर्व्यवहार गर्थ्यो । कतै यौनजन्य रोगबाट म संक्रमित त भइन भन्ने विषयले मलाई बारम्बार डर लाग्थ्यो ।

मिन्दनाओ, नुरोनिहार

मेरो पहिलो शिशुलाई डेंगु लागेको थाहा पाएपछि मलाई मेरो श्रीमान हराइरहेको भन्ने व्यहोराको फोन आयो । मेरो श्रीमानको मृत्यु भयो र मैले उनको शरीर देख्न पाइन । यस्तो हुन्छ जस्तो मलाई लागेको थिएन । त्यो समयमा के गर्ने भन्ने थाहा थिएन । मेरा पाँच बच्चा छन् र उक्त समयमा मेरो सबैभन्दा सानो सन्तानमात्रै साढे २ वर्षको थियो । भगवानको आशीर्वादले ती सबै बाँचे । उनीहरूलाई एकलैले हुर्काउने अभिभावक हुनुपर्दा धेरै गाह्रो भयो । मैले कुनै सहयोगको आशा गरिन । जे भएको थियो, त्यो सम्भेर म विक्षिप्त बनिरहन्थे ।

मिन्दनाओ, लिगाया

म ३५ वर्षको युवा उमेरमै विधवा भएँ । जब जिउनका लागि पुनः विवाह गर्ने सोचेँ, मैले महशुस गरेँकि यो मेरो समस्याको उत्तर हुन सक्दैन । मैले आफैँले आफैँलाई सोधेँ, यदि मैले पुरुष भेट्टाएँ र ऊसँग विवाह गरेँ भने के उसले मेरा सन्तानका लागि परिश्रम गर्ला र ? उसले उनीहरूलाई खुवाउला र स्कुल पठाउला ? मैले यो सम्भव जस्तो देखिन, किनभने मेरा छोराछोरी उसका लागि छोराछोरी हुन्थेनन् । त्यसैले मैले पुनःविवाह नगर्ने निर्णय गरेँ ।

नमस्ते, मेरो नाम ओनसरी घर्ती मगर हो । म नेपालको तल्लो सदन प्रतिनिधिसभाकी पूर्व सभामुख हुँ । म रोल्पा जिल्लामा जन्मिएको थिएँ । यो देशको उच्च भू-भागको दुर्गम क्षेत्रमा पर्दछ ।

म महिला भएकाले माओवादी जनयुद्धको अंश बनेँ । हामीमा विगतमा वर्गीय भेदभाव, जातीयभेदभाव, लैंगिक भेदभाव र भौगोलिक भेदभाव थियो । माओवादिले यी विभेदलाई अन्त्य गर्ने एजेन्डा लिएको थियो । म यी एजेन्डाहरूबाट प्रभावित भएँ र युद्धमा सहभागी भएँ । जब हामीले जनयुद्धमा लागेर आफ्नो मुक्तिका लागि काम गर्थौँ, हामी आफूलाई आफैँलाई बलिदान दिनका लागि तयार भएका थियौँ । हामीले धेरै ठूला समस्याको सामना गरेकाले साना समस्यालाई समस्यानै मान्दैनथ्यौँ । राज्य र समाजमा रहेको पितृसत्तात्मक सोचले पार्टी र हाम्रो समुदायमा पनि समान पितृसत्तात्मक मनस्थितिमा पुऱ्याएको थियो । मैले यो व्यवहार र मनस्थितिको विरुद्ध लड्नका लागि नेतृत्व गर्नुपर्दथ्यो । महिला भएकाले नेताको रूपमा स्वीकार नगरिएकाले मैले पनि लड्नु पर्दथ्यो ।

ओबसरी

नेपाल

राज्य र समाजमा भएको पितृसत्तात्मक मानसिकताले पार्टी र समुदायमा उस्तै सोच बनाउन सहयोग गरेको पाइयो । मलाई नेतृत्व लिएर यी अभ्यासहरू र मानसिकताको विरुद्ध मलाई लड्नु थियो । मैले लडाईं गर्नु पर्‍यो किनकी महिलालाई नेतृत्वको रूपमा स्विकारिंदैनथ्यो ।

युद्धमा दुई किसिमका सेनाहरू थिए- महिला र पुरुष । महिलाहरूले आफैँलाई स्थापित गर्न आफ्नो नेतृत्व क्षमताको परिचयका लागि कडा परिश्रम गर्नुपर्दथ्यो । उनीहरू आत्म पहिचानको खोजीमा थिए र व्यवहारिक पनि हुनु पर्दथ्यो । पुरुषले कहिल्यैबच्चा जन्माउन नसक्ने भएकोले प्रश्रवपीडा पनि महिलाहरूले नै व्यहोर्नु पर्ने । यी सबै चुनौती भोग्ने महिलामध्ये म पनि एक हुँ ।

उक्त समयमा गर्भवती हुनु चुनौतीको विषय थियो तर अनुभवको रूपमा मैले मेरो जीवनलाई रूपान्तरण गर्ने चाहना राखें । बच्चालाई जन्म दिएपछि महिला वास्तवमै कमजोर हुन्छन् भन्दा मलाई अचम्म लाग्यो । के उनीहरू अभै पनि अन्य जिम्मेवारी लिनका लागि सक्षम हुनेछन् ? महिलाका लागि बच्चा जन्माएपछि अन्य सबै विकासका अवस्थाहरू समाप्त हुन्छ किहुँदैन भन्ने कुरामा म जिज्ञासु थिएँ । म द्विविधामा परें म यी सबै चीजको परीक्षण गरिरहेको थिएँ । हामी जीवनको बलिदान दिनका लागि हरदम तयार थियौं र त्यस्तै समयमा मेरो बच्चा भयो ।

विद्यार्थी आन्दोलनको समयमा मैले आफ्नो राजनीतिक करियर सुरु गरें म अभैपनि माओवादी पार्टीको पोलिटब्यूरो सदस्यको रूपमा काम गरिरहेको छु । युद्धको समयमा म कतिपय जिल्लाको प्रमुख थिएँ । मैले जनमुक्ति सेनाको बटालियन कमिसनरको रूपमा सेवा गरें । मैले शुरु गर्दा पार्टी सदस्यको रूपमा सुरु गरेकी थिएँ । मैले विभिन्न मञ्चहरूका लागि लडेंर काम गरें । महिलाहरूको छाता संगठनको केन्द्रीय समितिको सदस्यको रूपमा महिलाको स्तर माथि उठाउनका लागि मैले योगदान पुऱ्याएको ठानेको छु । उक्त समयमा प्रशंसनीय महत्व हासिल गरियो । यसका लागि हामी सबैले कडा परिश्रम गर्थ्यौं । यसैगरी माओवादी जनयुद्धले जातीय विभेदको विरुद्धमा विभिन्न भूमिका खेलेको थियो । म मगर समुदायको भएकाले राष्ट्रिय मगर स्वतन्त्रताको अध्यक्षको रूपमा सेवा गरें ।

माओवादीको जनयुद्ध हिंसात्मक संघर्ष थियो तर उद्देश्य मान्छे मार्ने थिएन । माओवादी पार्टी र जनयुद्धले शान्ति चाहेको थियो । यद्यपी हामीले नकारात्मक शान्ति चाहेका थिएनौं । हामीले जनताका लागि अधिकार र स्वतन्त्रता सहितको शान्ति चाहेका थियौं । हामीले आफूले चाहेको शान्तिका लागि हतियार उठाउनु थियो । माओवादीको जनयुद्धको सुरुदेखिनै हामी स्पष्ट थियौं कि हामी पद र ओहोदाका लागि लडिरहेका छैनौं । मेरो सवालमा जनयुद्धको समयमा र शान्ति सम्भौतापछि पनि मैले सधैँ सत्यको पक्ष लिएँ र कहिल्यै सम्भौता गरिन । हुन सक्छ, त्यसले मलाई एक किसिमको वातावरण सिर्जना गर्न सहयोग गर्‍यो, जसले यो विन्दुसम्म आउनका लागि सक्षम बनायो । हामी पितृसत्तात्मक समाजमा बाँचिरहेका छौं । यसले विभिन्न किसिमबाट महिलालाई होच्याउने काम गरिरहेको छ । म जो कोहीलाई पनि अत्याचार नसहनका लागि अपिल गर्न चाहन्छु । तर, यसको सट्टामा यस किसिमको व्यवहारप्रति विद्रोह गर्न र अन्यलाई पनि सोही अनुसार बुझाउनका लागि आग्रह गर्दछु । हाम्रो लक्ष्य प्राप्तिका लागि लगातारको संघर्षको विकल्प म देखिनँ । हामीले जनयुद्धबाट अवसरको सिर्जना गर्‍यो र यसको सेरोफेरोमा अवसर रहेको छ । हामीले हामीलाई परिचित गराउन र प्रयोग गर्नु आवश्यक छ । म तीन पटकसम्म संसदको सदस्य बनेँ, खेलकुद मन्त्री पनि भएँ । दोस्रो संविधान सभाको उपसभामुख भएँ र पछि मैले सभामुखको भूमिका निर्वाह गर्ने अवसर पाएँ । मैले मेरा चुनौतीहरूलाई अवसरको रूपमा बदलेको विश्वास लिएको छु र यसका लागि कडा परिश्रम गरें ।

आगामी दिनमा हामीले लडनुपर्ने धेरै लडाइँहरू छन् । हामीले संविधान बनायौँ तर अभैपनि यसको कार्यान्वयन गर्न बाँकी नै छ । युद्धको स्वरूप फरक होला, तर हामीले यसलाई दोब्बर बलका साथ लड्नु आवश्यक छ । यदि तपाईँले ग्रामीण र सहरी महिला दुवैको जीवन हेर्नुभयो भने हामीसँग प्रशस्त अवसरहरू छन् । हामीसँग महिला सभामुख र महिला राष्ट्रपति भएकोमा विश्वमा गएर हामी गर्व गर्न सक्छौँ । यद्यपि महिलाका लागि पूर्ण स्वतन्त्रता र अधिकार प्राप्तिका लागि समाधान गर्नुपर्ने प्रशस्त मुद्दाहरू छन् ।

नेपाली महिलाले १० वर्षसम्म जनयुद्ध लडे र जनताको आन्दोलनमा सहभागी भए । हामीसँग युद्ध भन्दा पहिलेका कथाहरू पनि छन् । नेपाली महिलाले विश्वभरीका महिलाका लागि पुँजीको सिर्जना गरेका छन् । महिलालाई मानव जातिको रूपमा परिचित गराउनका लागिहामी सक्षम भएका छौँ । हामीले यो सफलता रगतको खोलो बगाएर प्राप्त गरेका हौँ । यसका लागिधेरै महिलाहरू सहिद भएका छन् । हामीलाई महिला र मानवको रूपमा परिचित गराउन रगतको खोलो बगाउन योगदान गर्ने मेरा साथीहरूलाई सम्भन चाहन्छु । हामीले धेरै स्थानमा समावेशिताई अंगीकार गर्नुभयो । उदाहरणका लागि प्रहरी र सेनामा महिलाको सहभागिता भएको छ । महिलाको आरक्षणका आधारमा निजामती प्रशासनमा प्रतिस्पर्धा गर्नका लागि महिलाहरू सक्षम भएका छन् । युद्धमा मरेका मानिसहरू यो हेर्न र उपलब्धीको अनुभव गर्नका लागि हामीमाभ्र छैनन् । उनीहरूको बलिदान भावि पुस्ताका लागि थियो । उनीहरूको बलिदानका कारण म सभामुख बन्न सफल भएँ र बहुसंख्यक महिलाहरू स्थानीय स्तरमा नेतृत्व लिनका लागि सफल भएका छन् । संविधानमा महिलाका लागि ३३ प्रतिशत आरक्षणको व्यवस्था स्थापित भएको छ र हामी विश्वका लागि प्रतिनिधित्व गर्न सक्षम भएका छौँ । विश्वका महिलाका लागि पहिचानको रूपमा आजहामी पुँजी सिर्जना गर्न सक्षम भएका छौँ । म विश्वका सबै महिलालाई नेपालको अध्ययन गर्न र हामीले प्राप्त गरेको पुँजीको स्वामित्व लिनका लागि अपिल गर्छु ।

मेरो नाम हेमा हो । म जाजरकोट जिल्लाको कालिगाउँकी हुँ । हाल ललितपुर जिल्लामा बस्दै आएकी छु र सुँगुर पालनमा लागेकी छु । मेरो जन्म १९८२ मा भएको हो । जाजरकोट अति अविकसित जिल्ला हो । यो जिल्लामा अभै पनि पर्याप्त मात्रामा सडक पुग्न सकेको छैन । तर चाँडै बन्छ होला । म १९९६ देखि जनयुद्धमा संलग्न भएँ । मैले पहिला विद्यार्थी युनियनबाट सुरु गरिँ पछि महिलाहरूको संगठनमा लागेँ । त्यतिबेला म १४ वर्षकी थिएँ ।

सुरुमा मैले राम्रो बुझेकी थिइँ । पछि स्कूलको विद्यार्थी युनियनमा हामीले अन्याय र उत्पीडनको विरुद्धमा लड्न हाम्रो जिम्मेवारी रहेको बारेमा छलफल गर्थौँ । मैले हाम्रो मुलुकमा नयाँ व्यवस्था ल्याउनुको महत्वको बारेमा सिकेँ । महिलाप्रति पुरुषको व्यवहार र गरिबमाथि धनीले हाम्रो गाउँमा गरेको धेरै अन्याय देखेकी थिएँ । उनीहरूको व्यवहार मेरा लागि स्वीकार्य थिएन । म गरिब परिवारको भएकाले पनि मलाई यस्तो भएको हुन सक्छ । प्रताडित गर्नेमा गाउँका नेता र पञ्चायत थियो । उनीहरूले जे भने, हामीले सोही अनुसार गर्नुपर्दथ्यो । हामी उनीहरूको काममा १ वा २ दिनका लागि निःशुल्क रुपमा काम (बेथी) गर्नका लागि जानु पर्दथ्यो ।

हेमा

नेपाल

नेताहरूले हामीलाई गोटी बनाए !
म उहाँहरूलाई सोध्न चाहन्छु, यदि
तपाईंहरूको उद्देश्य शक्ति र पैसा
थियो भने किन सामान्य
नागरिकलाई युद्धमा होम्नु भो ?

म पढ्दै गरेको विद्यार्थीलाई प्रहरीले हतकडी लगाएर जंगलमा लगेर यातना दिने भएकोले यो उत्पीडनको विरुद्धमा लड्न जाने मेरो इच्छा थियो तर मेरो अभिभावकले समर्थन गरेनन् । गाउँका असल मानिसहरूले मलाई असल विद्यार्थी भएको र मैले पढ्ने अवसर पाउनुपर्छ भन्दै उद्धार गरे । जब म घर फर्किँएँ, माओवादी आए र प्रहरीलाई सूचना दिएको भन्दै कुटे । म अत्यन्त कठिन परिस्थितिमा थिएँ । माओवादी र प्रहरी दुवै पक्षले मलाई यातना दिए । मलाई एउटा निर्णय गर्नु थियो र एउटा पक्ष छान्नुपर्ने थियो । मैले माओवादी छानेँ र एक पक्षको भएँ ।

मेरा अभिभावकले घरमै बस्न र स्कूलमा आफ्नो शिक्षालाई निरन्तरता दिनका लागि आग्रह गरे । तर छलफलपछि म उहाँहरूलाई सम्झाउन सफल भएँ । म स्कूल जानका लागि इच्छुक थिएँ । तर, मजस्तै धेरै केटी र अन्य महिलाहरू उत्पीडनमा परेका थिए । मैले उनीहरू र मेरो स्वतन्त्रताको बारेमा सोचेँ । त्यसका लागि मैले केही गर्नुपर्ने देखेँ । यदि मैले अध्ययन गरेको र शिक्षा पाएको भए म शिक्षिका हुन सक्थेँ । तर सबै शिक्षिका बन्न सक्दैनन् । त्यसैले महिलाहरूको स्वतन्त्रताका लागि म त्यो उद्देश्यमा फर्केँ ।

युद्धको समयमा मैले कमाण्डरको रूपमा बन्दुक प्रयोग गरेको सत्य हो । युद्धमा महिलाले लड्न नसक्ने र हमला (एसल्ट) को अंश बन्न नसक्ने कारणले गर्दा अन्य विभाग सम्हाल्न भने भनियो । यहाँ एसल्टको अर्थ मैदानमा प्रहरीसँग लड्ने मानिसहरूको पहिलो समूह हो । मैले नेतामध्येको एकसँग एकसाथ लडेर म पनि हमलाको अंश हुन सक्छु भनेर आफ्नो आवाज उठाएँ । समय कठिन थियो । हामीले नदी पार गर्नुपर्दथ्यो र हाम्रो खुट्टामा ठेला उद्ध्यो । पानीमा लामो समयसम्म हिँडेको कारण त्यस्तो हुन्थ्यो । हामीले प्रहरीसँग लड्नु पर्दथ्यो । मैले लडाइँमा कमाण्डर मारिएको देखेँ । त्यो हाम्रा लागि असह्य थियो तर अन्त्यमा हामीले युद्ध जित्यौँ ।

मैले व्यक्तिगत रूपमा पनि कठिनाइको सामना गरें । जंगलमा १० पुरुषसँग हिँड्ने म एकमात्र महिला थिएँ । ममाथि उनीहरूको आखा नलागोस् भन्का लागि मैले परिवार सुरु गर्ने निर्णय गरें १६ वर्षको उमेरमै विवाह गरें । मैले १९९८ मा विवाह गरें त्यसको केही समयपछि नै गर्भवती भएँ । मैले मेरो श्रीमानको सहयोगबिना सबै कुराको व्यवस्थापन गर्नुपर्दथ्यो र पार्टीले कहिलेसम्म नैतिक र अन्य रूपमा मलाई सहयोग गर्छ भन्ने निश्चित थिएन । मैले कतिपय उतारचढावको सामना गरें । तर जनताको आवश्यकतालाई आफू भन्दा माथि राख्दै उनीहरूको अधिकारका लागि लडेँ । मैले आ नै जीवनलाई जोखिममा राखेर लडेँ ।

बच्चा जन्माएपछि मैले सबैभन्दा ठूलो कठिनाइको सामना गर्नुपयो । मैले विश्राम लिइँन, किनकी मलाई युद्धमा जानु थियो । मैले एक दिनका लागि पनि आराम गरिँन । मसँग सधैँ बन्दुक हुन्थ्यो । मैले विश्राम गर्ने बारेमा पनि सोचिँन किनकी यस किसिमको कठिनाइ भोग्ने ममात्र थिइँन । सुत्केरी भएको समयमा मेरा एक साथी र पार्टीले गाउँको एक घरमा बस्नका लागि पठाए । तर त्यहाँ मलाई भुस्याहा कुकुरको भन्दा पनि नराम्रो व्यवहार गरियो । मानिसहरूले एकसाथ भित्र बसेर खान्थे र म बाहिर एकलै खानुपर्दथ्यो । म बाहिर गएगुज्रेको ठाउँमा सुत्तै मेरा कारण उनीहरूले समस्याको सामना गर्नुपरेको बारेमा उनीहरूले कुरा गरिरहेको सुनेँ । म त्यो घरबाट निस्कन चाहन्थेँ । तर, पार्टीले मलाई त्यहाँ बस्नका लागि भन्यो । जब म मजदुरीका लागि गएँ, मैले त्यहाँ दुई दिनसम्म खान पाउँदिनथेँ । म सपनामा भोकाएको देखेर बिउँभन्दा पनि भोकाएकै हुन्थेँ । म भित्र जान र खानेकुरा खोज्न जानका लागि डराउथेँ । किनकी त्यो मेरो घर थिएन र उनीहरूले मलाई चोर भएको सोच्न सक्थे । त्यहाँ घर मर्मतका लागि हिलोको थुप्रो राखिएको थियो । मैले उक्त दिन भन्डै ३ केजी हिलो माटो खाएँ । म बसेको घरले धार्मिक कार्यक्रम गन्यो । गाउँका सबै आए र भोज खाए तर उनीहरूले मलाई खानका लागि सोधेनन् ।

त्यहाँ पछि डाक्टर आए । मैले उनलाई खोलामा डुबाइदिनका लागि भनै किनकी मैले भोगेको जीवनका कारण बाँच्नुभन्दा मर्नु मलाई ठीक लागेको थियो । चिकित्सकले मलाई बच्चा जन्माउनका लागि सहयोग गरे । बच्चा जन्माएको केही घन्टापछि प्रहरी आयो र लुक्नका लागि हामी जंगलतर्फ भाग्यौं । मैले तीन दिनमा केबल ३ चम्चा तरकारी मात्रै खान पाउँथे । मैले भर्खरै बच्चा जन्माएको छु भनेर कसैलाई भन्न पाउँदिनथे । मैले उनीहरूलाई म भोकाएको छु भन्न सकिँन । म जंगलमा अन्य जस्तैगरी बस्नुपर्दथ्यो । ठूलो मात्रामा रगत बग्यो, तर त्यहाँ मलाई सहयोग गर्ने कोही थिएनन् । मेरो बच्चा ४ दिनको मात्रै भएको समयमा प्रहरीले हामीलाई खेदिरहेकाले भाग्नुपयो । म मेरो बच्चाको अनुहार लुगाले छोपेँ । अन्ततः मेरो बच्चालाई मर्न दिनुको सट्टा मैले दिदीको जिम्मा लगाउने निर्णय गरेँ । युद्धका लागि योगदान गर्ने र हाम्रा उद्देश्यका लागि लड्ने कुरामा विश्वास गर्ने भएकाले म पुनः सेनामा आबद्ध भएँ । त्यसपछि मैले महिला कमाण्डरको रूपमा लडेँ । बच्चा जन्माएको ३ महिनापछि म जाजरकोटको पञ्चकाटियामा लड्न पुगें । मैले कमजोर महसुस गरेँ । तर कमजोर सोचेर पछाडि बस्ने अवस्था थिएन । मेरा धेरै जिम्मेवारी थिए । साहस व्यक्तिको चालक हो र हाम्रो शरीर भनेको सवारी साधन हो । मैले मेरो साहसलाई घच्घच्याएँ र आ नो शरीरलाई पूर्ण सम्भावना सहित परिचालन गरेँ ।

हाल म बाहिरबाट स्वस्थ देखिन्छु । तर भित्रबाट म कमजोर छु । डाक्टरले मलाई आफ्नो नकारात्मक धारणा नियन्त्रण गर्न आवश्यक भएको बताए र उनले सकारात्मक पक्षमा केन्द्रित हुनका लागि भने । मैले मेरो जीवनमा कहिले पनि खुसी र समृद्धि देखेको छैन, न मेरो परिवारबाट, न पार्टीबाट, न श्रीमानबाट नै । मलाई मेरा बच्चाबाट पनि खुसी आउँछ भन्ने लागेको छैन । नेताहरूले हामीलाई कठपुतली बनाए । म उनीहरूलाई सोध्न चाहन्छु कि यदि उनीहरूको उद्देश्य शक्ति र पैसा थियो भने किनहामी जस्ता सर्वसाधारणलाई युद्धमा होमियो ? तपाईंहरूले सुरुदेखिनै शक्ति र पैसाका लागि लड्नु पर्दथ्यो । हामी तनमनले जनताको अधिकार र अन्यायको विरुद्धमा लड्यौं तर तपाईंहरूले हामीलाई प्रयोग गर्नुभएको रहेछ । तपाईंहरूले पार्टीका सदस्यहरूलाई गिराउनु भयो । हामी जंगलमा लडिरहेको र मैले जनताको अधिकारका लागि मेरो बच्चा छोडेको समयमा जस्तो एकता खै कहाँ छ त ? तपाईंहरूले के यसको बारेमा सोच्नु भएको छ ? उनीहरू अहिले सत्तामा छन्, चाहे भने उनीहरूले धेरै कुरा गर्न सक्छन् तर उनीहरूले केही गरिरहेका छैनन् । म सुँगुर पाल्नका लागि लडेको थिएँन ।

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन

शान्ति सम्झौता, पुनर्स्थापना र मेलमिलाप

पाईले विद्रोह कसरी छोड्नु भयो ?

तपाईंले शान्ति सम्झौताको बारेमा सुन्नु भएको थियो ?

आउनुहोस्, हामी शान्ति सम्झौतामा हस्त(क्षर भएको समयतर्फ फर्कौं । महिलाको आर्थिक स्थायित्व कस्तो थियो ?

यसको हस्ताक्षरको पहिलो दिन कस्तो थियो, तपाईंले कस्तो महसुस गर्नुभएको थियो ?

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन

शान्ति सम्झौता, पुनर्स्थापना र मेलमिलाप

बुरुन्डी, फ्रान्सिया

हामीले रेडियोबाट सरकार मध्यस्थताका लागि राजी भएको थाहा पायौं । युद्ध अन्त्य भएपश्चात् उनीहरूले हामीलाई क्याम्पमा लगे र सर्वसाधारण नागरिकसँग कसरी मिलेर बस्ने भन्ने बारेमा सिकाए । म मेरो परिवारसँगै बस्न जाँदैछु भन्ने सुन्न पाउँदा खुसी भएँ ।

बुरुन्डी, जीएनेटे

आफू आबद्ध हुँदाको समयभन्दा जीवन खराब भएकाले मैले विद्रोह छोडें । कसैलाई नभनी हामीले छोड्यौं । हामीसँग अरु धेरै थिए र तर केहीलाई पक्राउ गरियो र फाँसी दिइयो ।

बुरुन्डी, मारी

म स्नानकक्ष गएँ र कसैलाई नभनी भागें । उनीहरूले मलाई खोजेनन् । मेरो हात खाली थियो । म साम्प्रदायिक प्रशासककहाँ एकलै गएँ र माफी दिन र समाजमा सर्वसाधारणको रूपमा पुनर्स्थापना गर्नका लागि भनैँ ।

नेपाल, गीता

शान्ति सम्झौताको बारेमा समाचार सुनेको समयमा म सल्यान जिल्लामा सेनाको बटालियन कमाण्डर थिएँ । हामीले कहिले पनि हिंसा चाहेका थिएँनौँ, हामीले युद्धको समयमा प्रशस्त मात्रामा बलिदान दिएकाले शान्ति सम्झौता सुन्दा हामी खुसी भएका थियौँ । हामीले घाइते र सहिदहरूको चासो सम्बोधन गर्नका लागि शान्ति सम्झौता चाहेका थियौँ र जनताको मुक्तिका लागि सम्झौता चाहेका थियौँ । हामी खुसी थियौँ ।

नेपाल, सरु

शान्ति प्रक्रियाको बारेमा सुनेको समयमा हामी ब्यारेकमा थियौँ । उक्त समयमा जब हामीले हाम्रो लक्ष्यमध्ये केही पनि प्राप्त नभई बीचमा यस्तो हुन लागेको सुन्यौँ, हामी एकदम अचम्मित भयौँ । हामीले सोच्यौँ- जब उद्देश्य प्राप्तिका लागि १७ हजार मानिसले ज्यान गुमाएका छन्, त्यस्तो अवस्थामा शान्ति प्रक्रियाले के गर्न सक्ला भन्ने लाग्यो । हाम्रो पार्टी अन्यको तुलनामा कुनै फरक नभएको मैले सोचें र म वास्तवमै चिन्तित भएँ । यसले परिवर्तन ल्याउन सक्दैन भन्ने मलाई लाग्यो । हामीले जनतालाई हामी निश्चित रूपमै आ नो म्यान्डेट पूरा गरेर छाड्नेछौँ भन्ने प्रतिवद्धता गरेका थियौँ । तर हामी कल्पना गरिएको र महत्वाकांक्षी परिवर्तन ल्याउन सक्षम भएँनौँ । उक्त समयमा स्वेच्छिक अवकाश लिने विकल्प रोजें । सबै पदको फरक किसिमको व्यवस्थापन भयो र सरकार र संयुक्त राष्ट्र संघले निर्णय गरेबमोजिम प्लाटुन कमाण्डरको रूपमा हामीले ५ लाख रुपैयाँ प्राप्त गर्नुँ । मैले त्यो पैसा मेरो व्यवसाय सुरु गर्नका लागि प्रयोग गरें । तर पार्टी छोड्न नसक्ने महसुस गरें । म उक्त पार्टीमा १० वर्षसम्म संलग्न रहेको थिएँ । कुनै कारणका लागि लडेको म व्यवस्थापनपछि फेरि घर धन्दामा सीमित हुनुपर्ने हो कि भनेर म चिन्तित थिएँ । मेरो वश्रालय थियो यद्यपि स्वतन्त्रताका लागि लडेको ठाउँमा म सीमित भएको जस्तो महसुस गरें । त्यसैले मैले मेरो पसल बिक्री गरें, ऋण लिएँर केही जमिन किनेर घर बनाएँ ।

प्रतिष्ठान
न्डी कोटेश्वर

फिती र युद्धपद्धिीको जीवन

परिवार, काम, माया, समुदाय, फिती

जब शान्ति सम्भौतामा हस्तक्षर भयो,
युद्धबाट सामुदायिक जीवनतर्फको
संक्रमण कसरी अगाडि बढ्यो ? के तप(
ईलाई अवरोध र अवसरहरू थिए ?

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन

परिवार, काम, माया, समुदाय, फिर्ती

बुरुन्डी, ज्याकुलाइन

जब म विद्रोहबाट फर्किएँ, मसँग केही छिमेकीहरू डराए, किनभने उनीहरूले मलाई अपराधी मान्थे। यही कारणले मैले पुनः विद्रोहमा फर्कने बारेमा सोचें।

बुरुन्डी, फाबियोला

म भन्न सक्छु किघर फर्किनु र परिवारमा घुलमिल हुनु सजिलो थिएन। उनीहरूमध्ये केही मदेखि डराउँथे तर म धेरै कुरा गर्ने स्वभावको नभएपनि उनीहरूलाई बुझाउन सक्छु भन्ने महसुस गरेर म उनीहरूसँग पुनः घुलमिल भएँ।

बुरुन्डी, अनिक

तपाईंलाई थाहा छ ? त्यहाँ सधैं कानेखुसी हुने गर्थ्यो। उनीहरूले केही समयसम्म मेरो बारेमा कुराकानी गरे तरपछि उनीहरू शान्त भए। यसले मलाई आघात पुऱ्यायो। तर, अवस्था राम्रो हुन्छ भनेर मैले आफैँलाई बताएँ। घरमा हामी शान्तिका साथ बस्यौं।

बुरुन्डी, आन्जे

जब म घर आएँ, मेरो परिवारले मलाई स्वागत गर्‍यो किनभने म जहाँ बसिरहेको थिएँ, मेरो परिवार मलाई त्यहीँ लिन आएको थियो। लामो समयसम्म हराएका आफ्ना परिवारजनलाई देखेर मानिसहरू रोइरहेका थिए। म कति दुब्लाएको

थिएँ भनेर अनिमेरो शरीरमा लागेको चोटपटकबाट भएका दागहरू उनीहरूले देखे। समय बितेसँगै हामी नमुस्कुराई बस्न सकेनौँ। लडाकुबाट बहिर्गमन हुँदा मैले केही रूपैयाँ पाएको थिएँ। मैले मेरा अभिभावक र नजिकका साथीलाई व्यवसाय सुरु गर्ने विषयमा सोधेँ। उनीहरूले कुन व्यवसाय छनौट गर्ने भन्ने विषयमा निर्णय गर्न सहयोग गरे। त्यसैले मैले काम गर्ने निर्णय गरें। हाल म शान्तिपूर्ण तरिकाबाट जीवनयापन गरिरहेकीछु।

आचे, रमातान

दुन्दुको समयमा मैले मानवीय सहायता क्षेत्रमा काम गरें, जसमा मैले महिला र बालबालिकालाई सहयोग उपलब्ध गराएँ। हाल मलाई यसै क्षेत्रमा परिचालन गरिएको छ। मैले महिला र बालबालिकाको मुद्दा सम्हाल्दै आएकी छु। म पीरटीपीरए मा काम गर्दै आएकी

छु। यो महिला सशक्तीकरण र बाल संरक्षण मन्त्रालयको मातहतमा रहेको महिला र बालबालिकाविरुद्धको हिंसालाई सम्बोधन गर्ने एकीकृत सेवा केन्द्र हो। यो त्यति पर छैन। म मेरो कामबाट अत्यन्त खुसी छु। हाम्रो उद्देश्य भनेको मानवीयता हो। प्रत्येक दिन समुदायलाई सहयोग गर्ने र मानव अधिकार उल्लंघनबाट पीडित भएकाको वकालत गर्ने हो। शान्ति सम्झौतापछि हामी सहर जान सक्थ्यौँ। त्यतिबेला सडकमा कुनै बाधा हुन्थेन र जबर्जस्ती असुली पनि हुन्थेन। राम्रो अर्थतन्त्र निर्माणका लागि उपाय पत्ता लगाउन मानिसहरू सक्षम भएका थिए। समुद्र र जंगलको यात्रामा जाँदा सेनाले पक्राउ गर्दैनन्। तपाईँ स्वतन्त्र हुनुहुन्छ। म शान्ति सम्झौतालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु। आचे सधैं शान्तिपूर्ण हुन्छ भन्ने आशा हामीले लिएका छौँ।

आन्जे

लेहा

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन

आघात, स्वास्थ्य

सशस्त्र समूहमा सहभागिता जनाएको
कारणले तपाईंले नराम्रो अवस्था
भोग्नुभयो ?

अनिक

फिर्ती र युद्धपछिको जीवन

आघात, स्वास्थ्य

आचे, मुतिया

मेरो अनुभवमा भन्नुपर्दा शान्ति सम्भौता भएपछि हामीले तत्काल समुदायमा पुनर्स्थापना हुन सुरु गर्छौं । हामीले दशकाँसम्म द्वन्द्वमा जीवन बिताएका थियौंर हाम्रो मनस्थिति त्यस्तै थियो तर अचानक हामीले यो शान्ति सम्भौता पायौं । मैले स्वयम्ले कहिले पनि आघात सम्बन्धी परामर्श पाइँन । त्यसैलेमेरो व्यक्तिगत अनुभवमा आघातको उपचार भएन तर त्यो अवस्था अनुरूप नै बगिरहेको थियो । विशेषगरी इनोड बालीमा निकाय स्थापनका लागि विशेष प्रयास गरिएको थिएन । जब हामी सडकमा टीएनआईको भीड देख्छौं, हामीलाई अझैपनि डर लाग्छ । यसको अर्थ हामी अझैपनि मानसिक रूपमा पूर्ण सुधार भइसकेका छैनौं ।

बुरुन्डी, चान्स

बलात्कृत हुने, दासजस्तै कुटाइ खाने, १६ वर्षकै उमेरमा ५० किलोको भारी बोक्नु पर्ने जस्ता हामीले विभिन्न कुरा भैल्यौं ।

बुरुन्डी, फ्रान्सिया

द्वन्द्वको डरले मलाई हृदयघात भएको थियो । खानेकुरा मुशिकलै ले पाइने भएकाले पेट दुख्ने समस्याबाट म पीडित थिएँ ।

मिन्दनाओ, जिना

मेरा श्रीमान जीवित भएको बेलाउहाँलेमलाई भन्नुभयो-
“मेरो परिवारमा एकजनाले पनि मेरो पाइला पछ्याएन भने

विभेद र असमानताको अन्त्यका लागि लडाइँमा आबद्ध हुनुभएको समूह र युद्धको अनुभव सम्झँदा के तपाईं यी लक्ष्य प्राप्तमा सफल भएको जस्तो लाग्छ ? अहिले तपाईं कस्तो महसुस गरिरहनु भएको छ ?

संघर्षको लडाकुबाट शान्तिको वकालत गर्ने 'मा रुपान्तरण हुँदा केही कठिनाइ भोग्नुभयो ?

उनीहरूले कहिले खुसी हुन सक्ने छैनन् ।" यो अभिशाप सिद्ध भयो । "यदि संघर्षमा म मरेँ भने, यसलाई निरन्तरता दिने जिम्मेवारी तिम्रो हो ।" उहाँसँग मैले विवाह गर्नु पहिले पनि म क्रान्तिकारी थिएँ । म पहिलेनै एमएनएलएफको सदस्य थिएँ । तर मैले विवाह गरेपछि मेरो भूमिका उपचार गर्नेबाट श्रीमतीमा परिवर्तन भयो । हामी क्रान्तिकारी जसरी जिउने भएकोले हाम्रो जीवन कहिल्यै सामान्य भएन । मेरा छोराछोरी स्कुल गए पनि एउटा वा अर्को तरिकाबाट उनीहरूले संघर्षमा सहभागिता जनाइरहेका थिए । अहिलेपछाडि फर्केर हेर्दा म आफूलाई मनदेखिनै दोषी ठान्छु । भाग्यवश मेरो परिवारबाट कोही पनि पक्राउ परेनन् । यदि उनीहरू पक्राउ परेका भए म सधैंका लागि अपराध बोध गरेर बाँच्नुपर्थो ।

मिन्दनाओ, हर्मी

म साहसी महिला होइन तर जब मेरो अधिकारको बारेमा कुरा आउँछ, म मृत्युसम्म पनि लड्नेछु । जबसम्म संघर्ष छ, तबसम्म म यहाँ छु । योसँधै मेरो मनमा छ र जतिबेला पनि सहयोग गर्न म तयार छु । म अझै लडिरहेकी भएपनि छोराछोरीका लागि आमाको रुपमा मैले जितेको छु । तर संघर्ष अझैसम्म पनि सकिएको छैन । स्वतन्त्रता वास्तवमै के हो भन्ने म हेर्न चाहन्छु । म शान्तिको आशा गर्छु र सबैको जीवन भरिपूर्ण होस् भन्ने चाहन्छु । मैले जे सुरु गरें, त्यसलाई मेरा छोराछोरीले पनि निरन्तरता दिउन् भन्ने चाहन्छु ।

नेपाल, जयपुरी

विगतको तुलनामा अवस्था निश्चित रूपमा पनि राम्रो भएको छ । एउटा प्रमुख परिवर्तन भनेको राजनीतिक सचेतना छाउनु हो । नेपालको शासकीय प्रणालीमा पनि परिवर्तन आएको छ र यो हाल संघीय प्रजातान्त्रिक गणतन्त्रको रूपमा स्थापित भएको छ । हामीले केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय गरेर सरकारका तीन तहको संघीय व्यवस्था अवलम्बन गरेका छौं । समानताको मामिलामा पनि हामीले प्रशस्त प्रगति गरेका छौं । नेपालको संविधानले महिलालाई संसदमा ३३ प्रतिशत आरक्षणको व्यवस्था गरेको छ । म पार्टीमा माथिल्लो तहमा काम गरिरहेकी छु । म संसदको सदस्य हुँ र म गत संविधानसभाको निर्वाचनमा सांसदको रूपमा प्रत्यक्षतर्फबाट निर्वाचित पनि भएको थिएँ । यसका साथै म एकपटक मन्त्रीसमेत भएको छु । ३३ प्रतिशत महिलाको समावेशिता एकपटक धरापमा पन्यो र मैले उक्त व्यवस्थाको विरुद्ध विद्रोह गरेँ र १३ दिनका लागि मन्त्रीसमेत भएँ । धेरै अधिकारहरू प्राप्त भइसकेका छन् । तर हामीसँग पूर्ण अधिकार छ भनेर अभैपनि भन्न सक्दैनौं ।

नेपाल, लीला

जनयुद्धको समयमा महिलाको ४० प्रतिशतको सहभागिता थियो । हाल उनीहरू मध्येका २५ प्रतिशत गृहिणीको जीवन व्यतीत गरिरहेका छन् । यदि महिलाले आफ्नो परिवार, विशेषगरी श्रीमानलाई बुझाउन सकेमा उनीहरूले निश्चित रूपमा पनि समाजको नेतृत्व गर्न सक्ने कुरा सम्भव छ । महिलामा आत्मविश्वास र क्षमताको अभाव छ । किनकी उनीहरूले यसको बारेमा समाजलाई बुझाउन सक्दैनन् ।

नेतृत्वभनेको राजनीतिमा मात्रै होइन, अन्य क्षेत्रमा पनिहुन सक्छ जस्तै-संगठन र जीवनका अन्य पक्षहरू । मलाई लाग्छ, महिलाहरू चुलोचौकोबाट बाहिर निस्कनुपर्छ ।

नेपाल, रेखा

मेरो उद्देश्य भनेको नेपालमा कृषि क्रान्ति ल्याउनु हो । म अभै पनि कृषिमै लागि रहेकी छु । मैले आ नो कृषिबाट भएको आम्दानीबाटै सहिदका छोरीहरूलाई हुर्काइरहेकी छु । आत्माबाटै भन्नुपर्दा म आफूभित्र गहन पीडा महसुस गरिरहेकी छु । यदि पार्टी हाल जुन अवस्थामा छ, सोही अवस्थामा हुन्छ भन्ने पहिलेनै थाहा पाएको भए म कहिलेपनि राजनीतिमा लाग्दिनथेँ । म मात्रै होइन, अलपत्र परेका अन्य कैयौँ कमाण्डर छन् । सबै जना नराम्ररी प्रभावित भएका छन् । यद्यपि म एउटाकुरामा गर्व गर्छु । त्यो भनेको यदि माओवादी पार्टी नभएको र हामीले जनयुद्ध सुरु नगरेको भए रोल्पा जस्तो ठाउँहरूमा आजको जस्तो महिलाको सशक्तिकण हुने थिएन ।

मिन्दनाओ, अइडा

म जस्तै अन्य महिलालाई पनि उनीहरूको अधिकार दिइएको छ कि छैन भन्ने सोध्न चाहन्छु । हामी आफैँमा सत्य हुनुपर्छ । महिलाहरू पुरुषको आशा भएकाले उनीहरूको अधिकारलाई पाखा नलगाउनु ।

बुरुन्डी, अनिक

मैले मेरो सोच र प्रतिक्रियाहरूलाई परिवर्तन गर्न सक्छु भनेर आफैँलाई भनेँ । सबै डरलाग्दा सोचहरू परिवर्तन गरिनुपर्छ । मैले अरुलाई हानी नोक्सानी नपुर्‍याई आ नै पौरखले काम गर्नुपर्छ ।

मिन्दनाओ, जीना

संघर्षमा लडाकुबाट शान्तिका लागि वकालत गर्ने मानिस परिणत हुनु वास्तवमै कठिन थियो । त्यतिबेला हामी विश्वविद्यालयको विद्यार्थी भएको र आ नो करियर को तयारी गरिरहेको कुरा उल्लेख गर्नु आवश्यक छ । त्यो दुदयो र हाल पछाडि फर्किए जस्तो हुन्छ तर धेरै अनुभवका साथ पक्कै पनि । कहिलेकाहीं जीवनको नराम्रो अनुभवले हामीलाई असल र बलियो महिला बनाउने रहेछ । विछोडले महिलालाई जीवनमा बलियो बनाउँछ ।

म काद्वाडगा फाउन्डेशन फर पिस एन्ड डेभलपमेन्ट एडभोकेट इंक र वेस्टर्न कुतावातो स्टेट रिभोलुशनरी कमिटीको कार्यकारी निर्देशक हाद्जा एस डियो कोलानो हुँ । म डाट्ट ओडिन सिन्सुवातकामे मार्गुसमा जन्मिएकी हुँ । मेरो बाल्यकाल यसै ठाउँमा बित्यो । तर, मैले आ नो स्कुले शिक्षा मागुन्दानाओको मिराब उपीमा सुरु गरें । मेरा अभिभावकहरू युद्धको दरिला समर्थक भएकाले यसका समर्थकसँग नजिक हुनका लागि उनीहरूले उपीमै बस्ने निर्णय गरे । संघर्षको समयमा मेरो परिवार औसत मध्यमवर्गीय परिवारका थिए । हामी मागुन्दानाओ प्रदेशमा सुपरिचित वंशका थियौं ।

म १३ वर्षको उमेरमा मोरो नेशनल लिबरेशन फ्रन्टमा आबद्ध भएँ । मोरो मानव अधिकारको मामिलामा सेनाबाट कतिसम्म उत्पीडनमा परेका थिए र प्रताडित थिए भन्ने विषयको म साक्षी भएकाले लडाइँमा म आबद्ध भएँ । पछाडि फर्केर हेर्दा, मोरो परिवारको घरमा युनिफर्ममा घुसेका पुरुषहरूबाट मैले विभिन्न सवालहरू सुनेँ । जस्तै—अन्टीतपाईँसँग कुखुरा छ ? यदि मोरो महिलाले छैन भन्ने

ग्लोबे

मिन्दनाओ

महिला भएकोले हामीले यो बुझ्न आवश्यक छ कि, समाजको हरेक क्षेत्रमा हामीले सहभागी हुने अधिकार छ। हाम्रो अवाज सुनिनुपर्छ।

उत्तर दिइनुभने अर्को प्रश्न हुने गर्थ्यो, तपाईंसँग विवाह नभएको जवान छोरी छ ?

उक्त समयमा उनीहरूसँग यसको विरुद्धमा लड्नका लागि अधिकार थिएन। उनीहरूसँग हिंसा र उत्पीडनबाट जोगिने उपाय थिएन। त्यसैले १३ वर्षकै उमेरमा आफ्नो तर्फबाट पनि केही गर्ने सोचें। उमेरको कारणलेम क्रान्तिकारी लडाइँको आधिकारिक सदस्य बन्न सकिनँ।

आधिकारिक रूपमा मोरो नेशनल लिबरेशन फ्रन्टको सदस्य हुनु अगाडि हामीले १ महिनासम्मको सैन्य तालिम लियौं। लडाकुका लागि यो कडा तालिम थियो। हामीले जगिङ गर्थ्यौं, डोरीमा चढ्यौं र बमहरू कसरी जोड्ने भन्ने सिक्थ्यौं। हामीले सैन्य रणनीतिहरू पनि सिक्थ्यौं। त्यसको लगत्तै म आधिकारिक सदस्य भएँ। मलाई लडाइँमा सहयोगी सेनाको रूपमा खटाइयो। पछि म नयाँ टोलीको सैन्य महिलाको तालिमकर्ता भएँ। म मेडिकल टोलीमा आबद्ध भएँ। सरकारी सेनासँगको भीडन्तमा मुजाहिद्दिनको ठूलो संख्यामा हताहती भएकाले उक्त लडाइँले चरम अस्थिरताको सृजना गरेको थियो। युद्धको समयमा सरकारी सेना आउने र फेला पार्ने भएकाले अस्पतालमा घाइते मोरोहरू सुरक्षित

हुँदैनेथे । बाङ्गसामोरोको महिला सहायकको मिनिमिपल उपाध्यक्ष हुँदासम्म मै ले सबै समुदाय र नगरपालिकामा महिलाहरूलाई संगठित गरें । यसले लडाइँको विस्तारित सहयोगमा महिलालाई हिस्सा लिनका लागि अवसर प्रदान गर्‍यो, जुन अत्यन्त उत्साहजनक सफलता थियो ।

सहायक सेनाको एक अंश हुने संघर्षमा एक महिलाको रूपमा मेरा लागि त्यो कठिन परीक्षण थियो । हामी सैन्य जाँच विन्दुबाट उम्किनका लागि कोटाबाटो सहरबाट डुंगामा गर्‍यौं । सेनालाई हाम्रो गतिविधिको बारेमा राम्रो जानकारी भएकाले बाटोमा सेनाबाट समस्या आउन सक्ने हामीले सोच्यौं । अचानक बन्दरगाहमा पुग्नु आगडि हामीले बन्दुक पड्केको आवाज सुन्यौं र त्यसपश्चात् हाम्रो डुंगा डुब्न थाल्यो । हामी घण्टौंसम्म पनि पानी मुनिनै बस्यौं र सैन्य कारबाहीको अन्त्य नहुँदासम्म कुच्यौं । वास्तवमै त्यही नैमेरो जीवनको अन्तिम दिन भएको जस्तो मलाई लाग्यो । यो अवस्था कति कठिन थियो भनेर सोधियो भने म डुबिरहेको थिएँ र सास फेर्नका लागि असम्भव भइरहेको थियो । हामी बाँचेकोमा भगवानलाई धन्यवाद दिन्छु । हामी धेरै वर्षसम्म लानाओमा बस्यौं । म सधैं मेरो परिवारको बारेमा सोच्येँ । मेरो आमा कसरी बिरामी हुनुभयो र बूढी हुनुभयो भन्ने सोच्येँ । मेरा बुवा दुर्घटनामा अन्धो हुनुभएको थियो । तर उहाँको हेरचाह गर्नका लागि हामी सँगै थिएँनौं किनकी मेरो भाइ र म संघर्षको बीचमा थियौं ।

मेरो जीवनको सर्वाधिक महत्वपूर्ण दिनहरूको इतिहासका सर्वाधिक महत्वपूर्ण दिनसँग संयोग हुन गएको छ । मेरो आमाको मृत्यु एमएनएलएफको स्थापनाको वार्षिकोत्सवमा परेको थियो । वार्षिकोत्सवकै एक दिन अगाडि मैले मेरो जेठो छोरालाई जन्म दिएँ मेरो कान्छो छोरा शान्ति सम्भौता हस्ताक्षर भएको दिनमै जन्मिएको हो । यस किसिमको समयले मलाई लडाइँन्त्यागनका लागि प्रेरित गरेको छ ।

शान्ति सम्भौता भएको समयमा हामीले राम्रो किसिमबाट काम गरेँौं । किनकी हामीलाई चाहिएको स्वतन्त्रता थियो । तर, हामीलाई स्वायत्तता मात्रै दिइयो । यद्यपी, महिलाहरूले आफ्नो कलम र दिमागले लडाइँ रोकेनन् । टोलीका बाँकी सदस्य र मैले काडटाबांगा फाउन्डेशनको स्थापनाका लागि कडा मेहनत गर्‍यौं । त्यहाँ १५ सदस्य थिए र जोखिम लिनेमा ममात्रै एक केटी थिएँ ।

मानवीय संगठनको सिर्जना गर्ने र त्यसकोहेरचाह गर्नु कहिले पनि सजिलो काम होइन । भाग्यवश संयुक्त राष्ट्र संघीयविकास कार्यक्रम (यूएनडीपी) ले विभिन्न प्रकारका सीप विकास अवसरको प्रस्ताव गर्‍यो । यूएनडीपीले हामीलाई हामीले रोजेको यात्रामा अत्यन्त सहयोगी हुन सक्षम बनाउने चिजसँगै सीप र रणनीतिको बारेमा पढायो । यो फाउन्डेशनले मागुइनडानाओको कतिपय द्वन्द्वपछिका क्षेत्रलाई शान्ति र विकासको समुदायको रूपमा परिणत गर्‍यो । यी मध्येमा हाम्रो पहुँच पुग्नु हाम्रो उत्तम काममध्येको एक हो । उल्लेख्य उपलब्धि मध्येको एक सुरुमा एम्बुस साइट भनेर चिनिएको ठाउँलाई शान्ति र विकासको समुदायमा परिणत गर्नु रहेको थियो । हाम्रो हालको कार्यक्रमले युवालाई केन्द्रित गरेको छ । हामी हाम्रा बच्चालाई शान्तिको बाटोमा आएको हेर्न चाहन्छौं । हामी उनीहरूबाट युद्ध र लडाइँको मनस्थिति उन्मूलननै होस् भन्ने चाहन्छौं । विशेषगरी हाल हाम्रो क्षेत्रमा देखिएको आईएसआईएसमा भर्ती नहोस् भन्ने हामी चाहन्छौं ।

मैले २०१७ मा यूएनडीपी एन-पीस पुरस्कार जितें। यसले मलाई मेरो समुदायमा हासिल भएको शान्ति र विकास संरक्षणमा सक्रिय हुनतर्फ प्रेरित गरेको छ । म यी सबैलाई अभूतपूर्व सफलता मान्छु । मेरा बाङ्गसामोरोका अनुयायीहरूबाट पाएको बधाई र शब्द मेरा लागि कुनै पनि पुरस्कार भन्दा मूल्यवान रहन्छ ।

महिलाहरूका लागि मेरो अन्तिम शब्द: बांगसामोरोमा अन्य महिलालाई निरन्तर सहयोग गर्नका लागि म तपाईंहरूलाई प्रोत्साहन गर्छु । हाम्रो संगठनको प्रमुख चासो मध्येको एक भनेको महिलालाई उनीहरूको अधिकारका बारेमा पूर्ण रूपमा सचेत बनाउनु हो । हामीले बुझ्नुपर्ने कुरा भनेको महिलाको पनि समाजका प्रत्येक क्षेत्रका हिस्सा लिने अधिकार रहेको छ । हाम्रो आवाज सुनिनुपर्छ ।

म बुजुमभुवरा सहरमा जन्मिएकी हुँ । म विजा र जाबेमा हुर्किएकी हुँ । हाल म सिबिटोकेमा बस्दै आएकी छु । सशस्त्र समूहमा जानु अगाडि म मेरो आमासँग बस्दै आएकी थिएँ । मेरा बुवाको निधन भइसकेको कारणले हाम्रो जीवन अत्यन्त खराब भएको थियो ।

मेरो प्रेमी सशस्त्र समूहमा थिए । त्यसैले उनी कहाँ छन् भन्ने मलाई थाहा हुन्छ भनेर सरकारी सुरक्षा फौज बारम्बार मेरो घरमा आउँथे । म देशबाटै भाग्न चाहन्थेँ । तर, पछि मैले मेरो प्रेमीसँग जाने निर्णय गरें । उनी भेष बदलेर आफ्ना साथीसँग राति आए । आएका व्यक्ति उनै हुन् भनेर पछिमात्रै थाहा पाएँ । मेरा परिवारले तीन सातापछि मात्रै म जंगलमा भएको थाहा पाए । मेरी आमाले उनीहरूसँग बस्नु सुरक्षा खतरा हुने थाहा पाउनु भयो, तर मैले उहाँलाई म एकदिन हराउँछु भनेर भनिसकेको थिएँ । तर उहाँले मैले देशै छोडेर जाने होला, सशस्त्र समूहमा आबद्ध हुने हैन होला भन्ने ठान्नु भएको थियो ।

क्रिस्टेला

बुरुन्डी

महिला शान्ति हो, महिला माया
हो । हाम्रो स्थान जङ्गलमा
होइन । हाम्रो स्थान हाम्रो देश
विकास गर्नुमा हो ।

सुरुमा म त्यहाँ शरणार्थीको रूपमा गएकाले अत्यन्त कठिनाइ महशुस भयो । मैले यो अवस्थाको चाँडै नै अन्त्य हुन्छ र म घर फर्कन पाउँछु भनेर सोचें । उनीहरूले मलाई सैन्य तालिममा राखेकाले मलाई आश्चर्य लाग्यो । हाम्रो प्रमुख लक्ष्य के हो भन्ने बारेमा उनीहरूले मलाई पढाए । उनीहरूले देशमा शान्ति कसरी ल्याउन सकिन्छ भन्ने बारेमा पनि चर्चा गरे । हामीले उनीहरूलाई विश्वास गर्दथ्यौं । जब मैले तालिम सकाएँ, उनीहरूले मलाई हतियारको भण्डार रक्षा गर्ने समूहमा राखे ।

हामीले खानेकुरा बिना २ देखि ३ दिनसम्म हिँड्नु पर्दथ्यो । कुनै विश्रामबिना बम खसालिन्थ्यो । बमबाट कसरी उम्कने भन्ने सोच्नुपर्ने भएकाले खानेकुराको बारेमा सोच्ने समय हामीलाई हुँदैनथ्यो । म डराएको थिएँ र मेरो प्रेमीले सधैंभरी मेरो हात समातोस् भन्ने चाहन्थे । म त्यहाँ बस्नसंकू र परिस्थितिको सामना गर्न संकू भनेर उनी मसँगै हुन्थे र भरोसा दिन्थे । उनीसँगै भएकाले कसैले पनि मलाई दुर्व्यवहार गर्दैनथे । जब उनी लडाइँमा जान्थे, उनका नजिकका साथीले उनको अनुपस्थितिमा मेरो हेरचाह गर्थे । त्यस किसिमको परिस्थितिमा पनि म दृढ रूपमा बसेकोमा म स्वयंलाई पनि आश्चर्य लागेको थियो ।

सुरुमा हामी एक समूह थियौं । तर हामी व्यापक रुपमा बढेपछि र लडाइँमा धेरै साथी गुमाएपछि समूह विभाजित हुन थाल्यो । सो समयमा मेरा प्रेमी मारिए । उनका साथीहरू अझै जीवितै छन् । त्यसपछि मैले लडाइँ छोड्ने बारेमा सोच्न थालें । प्रेमी गुमाएको कारणले मैले पनि होस गुमाएको थिएँ । लडाइँमा गएको जुनसुकै समयमा म भागेर मरुभूमिमा जान चाहन्थेँ ताकि उनीहरूले मलाई लडाइँमा मारिएको सोचून् । अन्ततः लडाइँको समयमा म भागें र लुकें । यदि म भाग्यमानी नभएर उनीहरूले मलाई मरुभूमिमा पत्रेको भए स्वतःमार्ने थिए ।

म लुकन सफल भएँ । मैले केही समयका लागि कतै बस्ने प्रयास गरें । लुकदालुकदै एक वर्ष बित्यो तर मैले आफूलाई आफ्नो परिवारमा प्रस्तुत गर्न सकिँन । सरकारी सेनासमक्ष आत्मसमर्पण गरेपछि उनीहरूले मलाई यातना दिए । पीडाका कारण अन्ततः म बोल्न बाध्य भएँ तर पनि उनीहरूलाई धेरै कुरा भनिँन । यदि मैले सबै कुरा बताएको भए जंगलका मेरा साथीहरूले कसैले गोपनियता भंग गरेको थाहा पाउँथे र कसले धोका दिएको भन्ने कुरा थाहा पाउन सक्थे । मलाई कहाँ राखिएको थियो भन्ने मलाई थाहा थिएन । त्यहाँ भुइँमा मानिसको रगतका धर्साहरू थिए र मलाई पनि सोही ठाउँमा मारिँदैछ भन्ने मलाई लागेको थियो । म को थिएँ र म कहाँ गएको थिएँ भन्ने मैले खुलासा नगरुन्जेलसम्म उनीहरूले मलाई दुर्व्यवहार गरे । मेरो परिवारले म जेलमा भएको थाहा पाए र उनीहरूले मेरो मुक्तिका लागि अनुरोध गरे । म चाँडै नै छुट्टेँ पनि । जब घर म फर्किँएँ, सबैजना खुसी भए किनकी त्यो मेरा लागि पुनर्जीवन थियो । तर मेरी आमालाई म फेरि समातिन्छु कि भन्ने डरले पिरोलिनै रहयो । मेरो छिमेकीले मलाई देखाउँदै समाजका लागि खतरापूर्ण हुन सक्ने भन्ने संकेत गर्थे । तर यसको केही समयपछि मलाई स्वीकार्न सुरु गरियो र एक अर्कासँग मिल्न थालियो । मेरा साथीहरूलाई म कहाँबाट आएको थिएँ भन्ने थाहा थिएन । मैले उनीहरूलाई विदेशमा काम गर्न गएको र पैसा कमाउन नसकेको बताएको थिएँ । उनीहरूले कुरा काट्न सक्ने भएकाले आफूलाई बचाउन मैले त्यसो गरेको थिएँ ।

म पूरा रात बिना सुतेर बिताउथेँ । किनकी जब म आँखा चिम्लन्थेँ, मलाई पुरानो कुराले सताउन थाल्थ्यो । म बहुलाउँछु कि भनेर अत्यन्त डराएको थिएँ । मेरो समस्या कुन किसिमको हो भन्ने मेरी आमाले बुझ्नुभयो र उहाँ मसँगै सुत्न थाल्नुभयो । त्यो समूहमा गएको मानिसलाई उनीहरूले सामान्य मानिस जस्तो नसोच्ने भएकाले म अन्यजस्तै हुन खोजेँ । जन्मदा नै बन्दुक लिएर जन्मेको जस्तो गरी उनीहरूले सधैं नराम्रो सोच्थे ।

अरुका लागि मसँग के सुभाब छ ? पहिलोत मलाई के भएको थियो भने बारेमा मैले बोल्नुपर्छ । किनकी यदि नबोल्ने हो भने पश्चातापबाट बाहिर आउनका लागि कठिन हुन्छ । दोस्रो, मनिसले सत्य कुरा थाहा पाउनुपर्छ किनभने यदि उनीहरूले सत्य थाहा पाएनन् भने गलत निर्णय लिन सक्छन् । म उनीहरूलाई सशस्त्र समूहमा जान प्रोत्साहित गर्ने र त्यसतर्फधकेले वस्तुबाट टाढै र हनका लागि आग्रह गर्छु । उनीहरूको समूहबाट मारिनु र निर्दोषलाई मार्ने भन्दा केही राम्रो थिएन । स्पष्ट रूपमा भन्नुपर्दा युद्धमा जीवन छैन । मैले आफूले धोका पाएको देखें । उनीहरू हामीले राष्ट्रलाई जोगाउनुपर्छ भन्थे तर यसको सट्टा हामीले धेरै मानिस मारिरहेका हुन्थ्यौं ।

युद्धबाट फर्किरहेका महिलाका लागिम बताउन चाहन्छु किजंगल महिलाका लागि होइन । परिवार छोड्ने निर्णय गर्नुपूर्व उनीहरूले अवस्था हुनुपर्ने जस्तो छ कि छैन भनेर सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । जीवन राम्रो चिजबाट मात्रै बनेको हुँदैन । हामीलाई जे भएको छ, त्यो अरुका लागि पाठ हुनुपर्छ । युद्ध बालबालिकाका लागि सरल खेल होइन । तपाईं बलात्कृत हुन सक्नु हुनेछ साथै मारिन, दास बनाइन, दुर्व्यवहार र यातनको शिकार हुन सक्नु हुनेछ । तपाईंले कसरी निशाना लगाउने र बम बनाउने मात्रै सिक्नुहुन्न, तपाईंलाई अमानवीय व्यवहारमा रूपान्तरण पनि गरिन सक्छ । महिलाहरू प्रेम गर्न र शान्ति फैलाउनका लागि जन्मिएका हुन् । महिला शान्ति हुन्, महिला प्रेम हुन् । हाम्रो ठाउँ जंगल होइनर हाम्रो स्थान भनेको मुलुक विकास गर्नु हो ।

तपाईंको भावी योजनाहरू के के छन् ?

तपाईंले विभिन्न कठिन अवस्थाको सामना गरेजस्तै सशस्त्र समूहमा सहभागी भएका महिलाहरूलाई के भन्नुहुन्छ ?

प्रत्यक्ष रूपमा द्वन्द्वमा सहभागी भएका तपाईंका महिला साथीहरू र तिनका क्ष(मता सुधार गर्ने इच्छा व्यक्त गर्दै आएकासरकार तथा एनजीओहरूलाई के सन्देश दिन चाहनुहुन्छ ?

नेपाल, सरु

पहिलोत नेतृत्व क्षमता भएका महिलाहरूलाई घरमै सक्षम बनाउने वातावरण हुनु आवश्यक छ । श्रीमान पनि वास्तवमै सहयोगी किसिमको हुनु आवश्यक छ । जनयुद्धमा सहभागी भएका हाम्रा पार्टीका कतिपय पुरुषहरूले परिवारको महिला सदस्यको स्वतन्त्रता नियन्त्रण गर्दै आएका छन्, उनीहरूले कपटी व्यवहार गर्दै आएका छन् । विशेषगरी शान्ति प्रक्रियापछि धेरै महिला पार्टी सदस्यहरू उनीहरूको परिवारमा पुरुष समकक्षीबाट प्रतिबन्धित भएका छन् । घरमा श्रीमान र परिवारबाट सहयोगी प्रणालीको विकास गरिनुपर्छ भन्ने विश्वास मैले लिएकी छु । यसमा समाज र नेताहरूलाई पनि सहभागी गराइनुपर्छ । त्यसपछि मात्रै हामी महिला नेतृत्वको विकासको बारेमा सोच्न सक्छौं । मेरो श्रीमान् वास्तवमै सहयोगी हुनुहुन्छ र कार्यक्रमहरूमा सक्रिय रूपमा सहभागी हुनका लागि मलाई सहयोग गर्नुहुन्छ । उहाँले मलाई घरको काम र बच्चा हुर्काउने काममा पनि सहयोग गर्नुहुन्छ ।

आचे, लेहा

महिलाका लागि विभिन्न गतिविधि, तालिम र शिक्षाको सहयोग हुनुपर्छ भन्ने मेरोसुभावा रहेको छ । कतिपय महिलाहरूले स्कुल जाने अवसर पाएका छैनन् । त्यसैले उनीहरूमा शिक्षाको अभाव रहेको छ । आउनुहोस्, घरमा महिलाको आर्थिक अवस्थाको परिवर्तनको लक्ष्य सहित तालिमको माध्यमबाट सीप बढाऔं रसत्तामा भएकालाई हामीले प्राप्त गरेको ज्ञान र शिक्षा, सामाजिकीकरण सेमिनार सन्दर्भका रूपमा देखाऔं ।

बुरुन्डी, जोनिथा

युद्ध कुनै पनि हिसाबले राम्रो छैन भन्ने कुरा जनताले थाहा पाउनु पर्छ । उनीहरूले युद्धको बारेमा सोच्न छोड्नुपर्छ र आफ्नो विकासमा केन्द्रित हुनुपर्छ । त्यो पनि विशेषगरी उनीहरूले ऋण प्राप्त गर्न सक्ने र आ नो व्यवसाय सुरु गर्न सक्ने स्व-सहयोगी समूहको माध्यमबाट ।

आचे, रामातान

पूर्व-लडाकुहरू पुनः स्कुल र कलेज जान थालेको मैले देखेकी छु, जुन मवास्तवमै सम्मान गर्छु । उनीहरू वास्तवमै पब्लिक

स्पिकिड तथा अन्य विज्ञता प्राप्त गर्ने विषयमा सिपालु हुन चाहन्छन् । सरकारले यी लडाकुहरूप्रति कुनै ध्यान र चासो नदिएपनि यी महिलाहरू आफ्नो जीवन परिवर्तन गर्न चाहन्छन् । महिलाहरूमा वास्तविक इच्छाशक्ति रहेको हुन्छ । यो सकारात्मक संकेत हो । मलाई सरकारप्रति पनि आशा छ । द्वन्द्वमा बाँचेकाहरू सुधारतर्फजानका लागि अभैपनि लामो समय लाग्न सक्छ । सुनामीबाट बाँचेकाहरू सुधारिएका छन् र घाउको चोट भरिने अवस्थामा रहेका छन् र उनीहरूलाई आवासको सुविधा पनि मिलेको छ । तर द्वन्द्वबाट बचेकाहरूलाई कुनै सुविधा छैन । केही भएपनि यसको वितरण गरिएको छैन । सरकारले द्वन्द्वबाट बचेका, लडाकु र जोकोहीलाई पनि अंगालेर लानुपर्छ ।

नेपाल, बाग्मती

महिलाहरू पुरुषसँग प्रतिस्पर्धा गर्नका लागि अवश्य पनि सक्षम छन् । हामी हाम्रो विचार र धारणाबाट प्रतिस्पर्धा गर्न सक्छौं र यदि महिलाले मनबाट लिने हो भने हामी सबै गर्न सक्छौं । हामीसँग त्यो साहस भएको विगतमा पनि प्रदर्शन गरिसकेका छौं । हाम्रो साभा उद्देश्यका लागि सामान्य महिलाले पनि एकीकृत हुनुपर्छ र एकसाथ मिलेर काम गर्नुपर्छ । म हाल ६० वर्षकी भएँ र म महिलालाई एकीकृत गर्न र हाम्रो अधिकारका लागि लड्न काम गरिरहेकी छु ।

बुरुन्डी, प्याटिएन्स

मसँग युद्धमा लडेका महिलाहरूलाई विकासका लागि संगठित हुनका लागि

भन्छु । युद्धमा नगएका महिलाहरूलाई पनि उनीहरूले युद्धको बारेमा सोचन नहुने भन्न चाहन्छु । किनभने यो अत्यन्त खराब चीज हो ।

आचे, मृतिया

महिलाहरूको कठिनाइको अनुभवको कथाले आज महिलाको राजनीतिक संघर्षको प्रतिनिधित्व गर्दैन । केही इनोड बाली महिलाहरू संसदमा छन् । तर उनीहरू मध्येका धेरै छैनन् । ती महिलाहरू मात्रै इनोड बाली स्वीकार्छन् किनकी उनीहरूलाई भोट चाहिएको छ । त्यसैले उनी इनोड बालीको अधिकारको रक्षा गर्ने भनेर ढाँट्छन् । यो अभियानको समयमा गरिएको प्रतिबद्धता थियो । तर निर्वाचित भएपछि उनीहरू इनोड बालीलाई वास्ता गर्दैनन् । स्वतन्त्र अर्थतन्त्रले कल्याणकारी अवस्थाको सुधार गर्न सक्छ । हामी मध्यस्थकर्ता बिना नै दाता र इनोड बालीलाई प्रत्यक्ष रुपमा सहकार्य गराउन सक्छौं । इनोड बालीको स्वरुप के हो भन्ने विषयमा दाता एजेन्सीले मात्रै अनुगमन गर्नुपर्छ र मध्यस्थकर्ताको आवश्यकता पर्दैन । यदि हामीले मध्यस्थकर्ताको प्रयोग गरेको भए सहयोग इनोड बालीमा प्रभावकारी रुपमा जाने थिएन ।

मिन्दनाओ, नुरलिला

तपाईंसँग हाम्रो कथा साभा गरेर यो विरासतका लागि हामीले कति समय र जीवन लगानी गरेका छौं भन्ने तपाईंले बुझ्नु हुन्छ भन्ने मैले आशा गरेकी छु । हामीसँग खानेकुराको नाममा भात बाहेक केही हुन्थ्यो । धेरैजसो समय भोक

मेटाउनका लागि हामीले केरा र आलुमात्रै खान्थ्यौं । हामी जीवितै थियौं भन्ने कुरा बुझ्न हामीलाई बाँच्नका लागि खाँदैछौं भन्ने कुराबाट थाहा लाग्थ्यो । हामीले पूर्ण स्वतन्त्रता प्राप्त नगरेपनि शान्ति सम्भौतादेखि हामीले सकारात्मक परिवर्तनको वास्तवमै महसुस गरेका थियौं । हाम्रो युवा पुस्ताले हामीले जे हासिल गरेका छौं, यो दिगो हुनुपर्छ र यसमा मलजल गर्नुपर्छ भन्ने बुझ्नुपर्छ । तपाईंले हाल प्राप्त गरिरहेको सम्प्रभुता हाम्रो संघर्षको फल भन्ने कुरालाई मनमा राख्नुपर्छ । हामीले संघर्षबाट प्राप्त गरेको ठूलो पुरस्कार भनेकै प्रत्येक बाङ्गसामोरो परिवारले हाल शान्तिपूर्ण र सौहार्दपूर्ण तरिकाबाट बाँच्न पाउनुनै रहेको छ । आज मैले विद्यार्थीहरूको पोशाक राम्रो भएको र उनीहरूको मुहारमा हाँसो देखेकी छु ।

नेपाल, मञ्जु

मेरो अनुभवको आधारमा विश्वभरीनै महिलाहरूलाई दोस्रो दर्जाको नागरिकको रूपमा हेरिएको छ । हामीले चाहेको परिवर्तन पूरा भएको छैन । महिला नेताहरू पनि आ नो श्रीमानको श्रीमती भएको सिद्धान्तका आधारमा निर्देशित भएका छन् । विद्यमान व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन हामीले हाम्रो क्षमता निर्माण गर्नु आवश्यक भएको विश्वास मैले लिएकी छु । पहिलो त हामी शिक्षित हुनु आवश्यक भएको मलाई लाग्छ । यसको अर्थ बुर्जुवा शिक्षा र डिग्री लिनु मात्रै होइन । हामीसँग संघर्ष गरेका कतिपय महिलाहरूको डिग्री छ । तर, उनीहरूको सचेतना समाजमा आवश्यक परिवर्तनका लागि सुहाउँदो हुनुपर्ने देखिन्छ । नेतृत्व तहमा हुन चाहने महिला, चाहे त्यो कम्युनिस्ट पार्टीमा होस् वा कांग्रेस, कसैको विशेष व्यक्ति, कसैको श्रीमती र पुरुषसँग सम्बन्धित व्यक्ति हुनुपर्ने देखिएको छ । हामी हाम्रो वास्तविक पहिचान दिन सक्षम छैनौं ।

मिन्दनाओ, सरिफा

मेरा सबै बाङ्गसामोरोका दाजुभाइ र दिदी-बहिनीलाई द्वन्द्व र युद्धबिना दीर्घकालीन शान्तिका लागि संघर्षलाई निरन्तरता दिनका लागि अनुरोध गर्छु । अको चिज भनेको समाजमा हाम्रा महिलाको निरन्तरको सशक्तीकरण जसबाट हामी बाङ्गसामोरोमा हाम्रो महत्व प्रमाणित गर्न सकौं । महिलाले हाम्रो भूमिका

घरमा मात्रै सीमित हुनुहुन्न भन्ने बुझ्नुपर्छ । त्यसैले महिलाको विकासका आयोजनाहरूलाई निरन्तरता दिऊँ र हाम्रो समुदायका सबै मानिसलाई फाइदा पुऱ्याउने आयोजना कार्यान्वयनमा जोड दिऊँ ।

मिन्दनाओ, बाई

रूपान्तरण क्रमिक रूपमा भइरहेको छ । शान्ति प्रक्रियापछिको समयमा तपाईं संघर्षबाट सहजै रूपान्तरण हुन सक्नु हुन्न । यद्यपि शान्ति प्रक्रियापछि जीवन राम्रो भएको छ । हामी सधैँका लागि युद्धमा जान सक्दैनौँ जीवन गुमाउन सक्दैनौँ । त्यो अत्यन्त कठिन कुरा हो । जीवन गुमाउनु भनेको धेरैगारो कुरा हो । त्यसैले अगाडि बढ्नुनै राम्रो कुरा हो । सकारात्मकताका साथ अगाडि बढ्नुहोस्, हामीमाभू शान्तिपूर्ण वातावरण हुनेछ । जब शान्तिपूर्ण वातावरण हुन्छ, तपाईंले धेरै मानिसलाई सहयोग गर्न सक्नुहुनेछ । यसो गरेर तपाईं उनीहरूलाई काम गर्नका लागि प्रोत्साहित गर्न सक्नु हुन्छ । सरकारले उपलब्ध गराएको आयोजनामा तपाईं उनीहरूलाई संलग्न गराउन सक्नुहुनेछ । यदि उनीहरूले त्यसो गर्न नचाहेमा पनि तपाईं उनीहरूको तर्फबाट त्यसो गर्न सक्नुहुन्छ ।

नेपाल, त्रिपानी

विद्रोहबाट मैले सिकेको एकमात्र चीज भनेको जो मान्छे संघर्ष गर्न सक्छ, ऊर्बाँच्न सक्छ । यसले मलाई सधैँ प्रेरणा दिन्छ । विगतमा हामीले प्रशस्त मात्रामा पीडा र दुःखको सामना गर्नुपर्छ । मेरो

गाउँमा मानिसले मलाई सामाजिक र राजनीतिक छलफलका लागि बोलाउँछन् । त्यसैले म खुसी छु । जीवन हामीले चाहेको र विश्वास गरे जस्तै चल्छ भन्नेमा मेरो विश्वास छैन । मेरो विचार मा राजनीतिमा जे भएको छ, हामीले भने अनुसारनै भएको छ । उनीहरूले हामीलाई बेइमानी गरेका कारण यसो भएको जस्तो मलाई लाग्दैन । सम्भवतः उनीहरू पनि घटनाबाट दुःखी भएका हुन सक्छन् । पारिवारिक जीवन पनि त्यस्तै हो । समयसँगै सम्भौता गर्नुपर्छ भन्ने मलाई लाग्छ । म छुट्टिएको छु श्रीमानसँग तर आत्मनिर्भर भएकाले म खुसी छु । आ नो निर्णय आफैँ गर्न सक्ने भएकाले म खुसी छु ।

बुरुन्डी, कन्स्ट्यान्स्रगि

यो क्षेत्रमा सल्लाहकारको रूपमा मेरो भूमिकामा म जस्तै लडाकु भएका अन्य महिलालाई शान्ति हामीले एक साथ मिलेर रक्षा गर्नुपर्ने चिज हो भन्ने सल्लाह दिन्छु । उनीहरू जुनसुकै समयमा पनि शान्तिकर्मीहरू हुनुपर्छ । उनीहरूले एक अर्कालाई सम्मान र माया गर्नुपर्छ । मेरो छिमेकमा युद्धबाट बाँचेका जनजाति ३ र ४ जनामात्रै छन्, अरु युद्धमा मारिए । उनीहरूले अब लडाइँरोक्नुपर्छ किनकी हामी सबै समानहौँ । हामी हुतु र तुत्सी होइनाँ, हामी सबै एकै हौँ ।

आचे, रमातान

द्वन्द्वबाट बाँचेकाहरू अझैपनि मनोवैज्ञानिक रूपमा तंग्रिएका छैनन् । सरकारले जसरी सुनामीबाट बाँचेकालाई मनोवैज्ञानिक सहयोग गरेको थियो, त्यसरी नै

हामीलाई पनि व्यवस्थापन गर्नु सरकारको जिम्मेवारी हो । लडाकुहरूले सरकारलाई, जीएएम नेता तथा अन्य कोहीले आफूहरूले केपरिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भनेर सोध्नका साथै उनीहरूको ध्यानाकर्षण गराउनु र माग गर्नु पनि आवश्यक रहन्छ । जीएएम तालिममा भाग लिएका कतिपय लडाकुहरूको शिक्षाको तह तल्लो छ । उनीहरूमध्ये केहीले निम्न माध्यमिक तह, माध्यमिक तह तथा प्राथमिक तह पार गर्न सकेका छैनन् । उनीहरूलाई नयाँ र बराबरी स्कुलको अवसर दिलाउनु सरकारमा निर्भर रहेको छ । यो लडाकुहरूका लागि सरकारको योगदान हो । यसैगरी हाल टुहुरा भएका नातेदार र द्वन्द्वबाट बाँचेकाहरूलाई छात्रवृत्तिको माध्यमबाट सहयोग गरिनुपर्छ । द्वन्द्वबाट बाँचेकाहरूलाई उनीहरूको अध्ययन निरन्तरता दिनका लागि प्राथमिक तहदेखिकलेजसम्म पढ्नेअवसर दिइनु पर्छ । शान्ति स्थापना भएपछि यो विशेषगरी महिलाका लागि चुनौतीपूर्ण भएको मलाई लाग्छ । उनीहरूका लागिघर र समुदायमा फर्किनु र परिवारको हेरचाह गर्नु, श्रीमानको हेरचाह गर्नु, खाना पकाउनु र सरसफाई गर्नुको विकल्प छैन । वास्तवमै उनीहरूका लागि सशक्तीकरणको आवश्यकता छ किनभने हामीले उनीहरूमा प्रशस्त सम्भावना देखेका छौं ।

मिन्दानाओ, नुरुलिला

मेरा महिला र पुरुष बाङसामोरोका साथीहरू, हाम्रो धर्म, हाम्रो बासर मानिसको संरक्षण र विकासका लागि हामीले एक अर्कालाई सहयोग गर्नुपर्छ । हामी फेरि एक हुनुपर्ने समय आएको छ । विगतलाई थाती राख्नुहोस्, जसले हामी सबैलाई पीडा दिएको छ । अब हामी एकसाथ भएर काम गर्नुपर्छ । मयुवाका बाबुआमालाई आफ्नो बच्चाहरूलाई निर्णय लिन सक्ने बारेमा सिकाउन प्रोत्साहन गर्छु । किनकी युवाहरूले हाम्रो विरासतलाई निरन्तरता दिनेछन् । सरकारले युवाहरू विशेषगरी सहरी गरिबहरूको कल्याणमा ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्छ । मेरा चाहिने क्रान्तिकारी अनुयायीहरूको अधिकारका लागि अपिल गर्छु । म यो अपिल बाङसामोरो, महिला, पुरुष र सेनानिवृत्त (भेट्रान) का लागि पनि गर्न चाहन्छु । त्यहाँ धेरै विधवाहरू छन् र उनीहरूका टुहुराहरूले युद्धको समयमा आफ्ना प्रिय अभिभावक गुमाएका छन् । सरकारले उनीहरूको योगदान बिर्सनु हुँदैन । उनीहरू कार्यक्रम

र अनुदानको प्राथमिकतामा पर्नुपर्छ। कम्तीमा पनि यो माध्यमबाट हामी कहिल्यै बिसर्पिका छैनौं भन्न सक्छौं।

नेपाल, जयपुरी

क्रान्ति, संघर्ष र परिवर्तनमा म सफल भएको ठान्छु। जीवनमा यो सफलताका लागि मैले धेरै संघर्ष गर्नुप्यो। यो सहज थिएन। यदि हामीले आफूमा आत्मविश्वास विकास गर्नु भन्ने हामीले कठिनाइको सामना गर्न सक्छौं। क्रान्ति भएका नेपाल र अन्य धेरै मुलुकमा महिलाले ठूलो भूमिका खेलेका छन्। विद्रोहमा सहभागी भएका सबै महिलाले यो मनोभावलाई आत्मसात गर्नुपर्छ। मैले पहिला पनि भनेकी थिएँ कि हामीले राजनीतिमा राम्रो स्थान सुरक्षित गर्नुपर्छ, हाम्रो समाज र देशमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ। यदि यसो गर्न सकिएन भनेपनि हामी सकारात्मक र आफैँलाई सहयोग गर्न सक्ने हुनुपर्छ

र हाम्रो आत्मविश्वासलाई मर्न दिनु हुन्न। नेपालमा हामीले ऐतिहासिक जनयुद्ध गर्नु र यसैका कारणले नेपालले राजनीतिक, सामाजिक र हरेक क्षेत्रमा परिवर्तन देख्न पाएको छ। यी परिवर्तनलाई हामीले उपलब्धीको रूपमा लिनुपर्छ र गर्व गर्नुपर्छ। म सबैलाई राजनीतिमा सक्रिय हुन, सकारात्मक जीवन जिउन र प्रगतिशील हुनका लागि अपिल गर्न चाहन्छु। किनभने हामीले फरक अवस्था ल्याएका छौं। हामीले त्यसो नगरेको भए हामीले केही पनि सामना गर्दैनथ्यौं र गुमाउथ्यौं मात्रै। हामीले सकारात्मक मनस्थितिको विकास गर्नुपर्छ र आफूमा सकारात्मक बुझाइ राख्नुपर्छ। समाजलाई सकारात्मक दिसातर्फ लैजानुपर्छ भन्ने मलाई लागेको छ।

यो अन्तर्वार्तामा हाम्रो साथमा समय बिताएकोमा धेरै धन्यवाद दिन चाहन्छु। तपाईंको जीवन समृद्ध होस्।

धन्यवाद । तपाईंको कथा राम्रो छ । अभैपनि द्वन्द्वमा रहेका अन्य मुलुकका हाम्रा साथीहरूका लागि यसले राम्रो पाठ दिनेछ भन्ने आशा व्यक्त गर्दछु । तपाईंको अठोट, उत्साह र संघर्ष बाट उनीहरूले सिक्न सक्छन् भन्ने आशा व्यक्त गर्छु । मेरो पनि तपाईंकै जस्तो फेरि अन्य द्वन्द्व नहोस् भन्ने कामना रहेको छ ।

शब्द र यसका विस्तारित रूप

बीएआरएमएम	बाङ-सामोरो अटोनमस रिजन इन मुशिलम मिन्दनाओ (फिलिपिन्स)
सीईडीएसी	सेन्टर फर ट्रेनिङ एन्ड डेभलपमेन्ट अफ एक्स-कम्ब्याटेन्ट्स (बुरुन्डी)
सीएनडीडी-एफडीडीनेशनल काउन्सिल फर द डिफेन्स अफ डेमोक्रेसी-फोर्सेस फर द डिफेन्स अफ डेमोक्रेसी (बुरुन्डी)	
डीडीआर	डिसआममिन्ट, डिमोबिलाइजेशन एन्ड रिइन्ट्रिगेशन
एफएनएल	द नेशनल फोर्सेस अफ लिबरेशन (बुरुन्डी)
जीएएम	प्री आचे मुभमेन्ट
जीआईजेड	जर्मन डेभलपमेन्ट एजेन्सी
एमएनएलएफ	मोरो नेशनल लिबरेशन फ्रन्ट (फिलिपिन्स)
एमपी	मेम्बर अफ पार्लियामेन्ट
पीएएलआईपीईएचयूटीयू	पार्टी फर द लिबरेशन अफ द हुतु पिपल (बुरुन्डी)
पीएलए	पिपल्स लिबरेशन आर्मी (नेपाल)
टीएनआई	टेन्टारा नासियोनाल इन्डोनेसिया, इन्डोनेसियन नेशनल आम्बर्ड फोर्सेस
यूएनडीपी	युनाइटेड नेसन्स डेभलपमेन्ट प्रोग्राम
बाङ-सामोरो	बीएआरएमएम र मोरो जनता, मिन्दनाओ, पालावानका कतिपय मुशिलम जनता, (फिलिपिन्स)
बेथी	नेपालको जबर्जस्ती श्रम
कट न्याक डिन	आचेका महिला राष्ट्रिय हिरो (१९४८-१९०८) आचेका सर्वाधिक प्रख्यात महिला लडाकु, जसले भौतिक रूपमा गुरिल्ला युद्धको नेतृत्व गरेका थिए, विशेषगरी उनीहरूका श्रीमान डच विरुद्धको लडाईंमा मारिएका थिए।
इनोड बाली	जीएएमका सबै महिला बटालियन
पञ्चायत	सन् १९६० देखि १९९० सम्मको नेपालको शासन व्यवस्था

प्रकाशक

बर्गहोफ फाउन्डेशन

फाल्गुन, २०७६

आइएसबीएन : ९७८-३-९४१५१४-४७-८

सर्वाधिकार सुरक्षित

Berghof Foundation Operations gGmbH

Lindenstraße 34

10969 Berlin

Germany

www.berghof-foundation.org

March 2020

All rights reserved.

